

MISJONSHØGSKOLEN

MENNESKERETTIGHETER OG OLJESELSKAP

HVA ER STATOILHYDRO SIN ROLLE SOM GLOBAL AKTØR?

MASTER IN GLOBAL STUDIES (30-MATH)

AV

INGVILD NORHEIM BØ

STAVANGER

MAI 2009

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 Tema og problemstilling	4
1.2 Aktualitet	5
1.3 Metodevalg	6
1.4 Avgrensning og disposisjon	7
2.0 Definisjon av menneskerettighetene og samfunnsansvar	9
2.1 Menneskerettighetene	9
2.1.1 Hva er menneskerettighetene?	9
2.1.2 Universelle rettigheter	10
2.1.3 Aktuelle rettigheter som oljeselskap påvirker	11
2.2 Samfunnsansvar – hva er det?	14
2.2.1 Definisjon av samfunnsansvar	14
2.2.2 Ingen ny idé, men ny aktualitet	15
2.2.3 Ulike teorier og en pågående debatt	15
2.2.4 Frivillig eller lovpålagt?	16
2.2.5 Menneskerettighetene – en del av samfunnsansvaret	17
2.3 Begrunnelser for samfunnsansvar	18
2.3.1 Mer makt gir økt ansvar	18
2.3.2 Etisk og forretningsmessig argument	20
2.3.3 Menneskerettighetene som begrunnelse	22
3.0 StatoilHydro – et glandsbilde?	23
3.1 Internasjonalt oljeselskap	23
3.1.1 Kort historikk	23
3.1.2 Bærekraftig utvikling	24
3.1.3 Noen utfordringer	25
3.1.4 Fordeler og ulemper	25
3.2 Verdigrunnlag, standarder og etiske retningslinjer	26
3.2.1 Sterke verdier og høy etisk standard	26
3.2.2 Etiske retningslinjer for adferd	27
3.2.3 Tidlig ute med å ta ansvar	28
3.2.4 Global Compact-prinsipper	29
3.2.5 Fokus på menneskerettighetene	29
3.2.6 Ingen rapporterte menneskerettighetsbrudd	30
3.3 Angola - et av de viktigste satsningsområdene	31
3.3.1 Stor oljeprodusent	31
3.3.2 Blant de fattigste landene i verden	31
3.3.3 Borgerkrig og ressursforbannelse	31
3.3.4 Stor økonomisk vekst, men liten økonomisk utvikling	32
3.3.5 Forbedringer	32
3.3.6 StatoilHydro sine sosiale prosjekt	33
3.4 Nigeria – viktig byggestein for produksjonsveksten	34
3.4.1 Største oljeprodusent i Afrika	34
3.4.2 Rik elite – fattig befolkning	34
3.4.3 Distribuering av oljeinntektene	35
3.4.4 Nigerdeltaet har størst oljeutvinning	35
3.4.5 Spesiell avtale i Nigeria	36
3.4.6 Beste samfunnsprosjekt	36

4.0 Baksiden av medaljen	38
4.1 Kritiske røster	38
4.2 Konflikter i Nigerdeltaet	39
4.2.1 Ogonifolkets kamp for rettigheter	39
4.2.2 Sikkerhet og sikkerhetsstyrker	40
4.2.3 Levestandard, helse og arbeid	40
4.2.4 Fortsatt protester	42
4.2.5 Politikk	42
4.3 Andre spilleregler i Angola og Nigeria	43
4.3.1 Oljeselskapets framturen	43
4.3.2 Åpen og modig	44
4.3.3 Proteksjonisme og nyliberalisme	45
4.3.4 Ikke-fornybar ressurs	46
4.3.5 Lokalbefolkningen	48
4.3.6 Ansvar i Angola	49
4.4 Sosiale prosjekt	50
4.4.1 Sikre omdømme	50
4.4.2 Kompetanse på utviklingsarbeid	51
4.4.3 Konsultering og behovsvurdering	52
4.4.4 Konflikter	52
4.4.5 Evaluering	53
5.0 Veien videre	54
5.1 Penger og makt	54
5.1.1 Profitthensyn	54
5.1.2 Maktspill	55
5.2 Politikk og miljø	55
5.2.1 Politisk endring	55
5.2.2 Miljøtiltak	56
5.2.3 Fremskritt	56
5.3 Samarbeid	57
5.3.1 Oljeselskap, frivillige organisasjoner og stater	57
5.3.2 Trekke seg ut	58
5.3.3 Samarbeid med FN	59
5.4 Praktisere og proklamere	60
5.4.1 Innrømme feil	60
5.4.2 Påvirkningsmulighet	61
5.4.3 Lik praksis	62
5.5 Utviklingsprosjekt	62
5.5.1 Erfaringer	62
5.5.2 Koordinering	63
5.5.3 Evaluering	63
5.6 Flere forslag til forbedringer	64
5.6.1 Nigerdeltaet	64
5.6.2 Angolanisering	65
5.6.3 Oljefond	66
6.0 Konklusjon	68
7.0 Litteraturliste	71

1.0 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

I denne oppgaven har jeg valgt å skrive om menneskerettighetene. Da tenker jeg på Verdenserklæringen om menneskerettighetene som FN har utarbeidet – og vedtok i 1948. Rettighetene er senere utdypet i ulike konvensjoner – først og fremst konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter som begge kom i 1966. Rettighetene har til hensikt å beskytte det enkelte individ.

Dette er et omfattende og vidt tema, og kan derfor vinkles på mange ulike måter. På bachelornivå arbeidet jeg med samme tema, men da så jeg på om disse rettighetene kan være universelle – altså gjelde for alle mennesker alle steder til en hver tid. Denne gangen har jeg valgt å se på menneskerettighetene som en del av bedrifters samfunnsansvar. Jeg ble inspirert og fenget av en bok av Peter Uvin som tar for seg betingelsesbasert utviklingshjelp, og jeg tenkte først å skrive om bistandsorganisasjoner og hvordan de på best mulig måte kan fremme menneskerettighetene. Videre i tankeprosessen fant jeg ut at jeg ville se på bedrifter i stedet for bistandsorganisasjoner.

Det er i de senere årene (siden 1990-tallet) blitt fokusert på bedriftenes ansvar i forhold til miljø og menneskerettigheter, i tillegg til det økonomiske ansvaret. Media, sivilbefolkningen, frivillige organisasjoner og forskere har etter hvert stilt spørsmålstegn ved bedrifters framturen når det gjelder å ivareta og fremme FN sitt arbeid for rettigheter for individet. Miljøansvaret kom tidligere på agendaen, men etter hvert har også menneskerettighetsorganisasjoner hatt fokus på internasjonale bedrifters ansvar. Det har i de siste årene vært diskutert om bedrifter har et samfunnsansvar, og en eventuell begrunnelse for et slikt ansvar. På 2000-tallet er det gitt ut flere fagbøker som omhandler dette temaet.

Jeg har valgt å se på StatoilHydro som et eksempel på en internasjonal bedrift (for begrunnelse se 1.4), og problemstillingen jeg har landet på, lyder som følger: På hvilken måte kan StatoilHydro være med å fremme menneskerettighetene?

1.2 Aktualitet

Etter at verdenserklæringen om menneskerettighetene, konvensjonene om sivile og politiske rettigheter og økonomisk, sosiale og kulturelle rettigheter har kommet, har flere konvensjoner blitt utarbeidet. Blant annet barnekonvensjonen og konvensjonen mot tortur. Samtidig med at FN og andre organisasjoner har arbeidet for menneskerettighetene, har de etter hvert blitt anerkjent og stadig flere har fått kunnskap om hva dette arbeidet, og rettighetene, innebærer. I Norge er menneskerettighetene stadig oppe til debatt i politikken og media. Et eksempel på dette, er saken der Norge ble anklaget for å krenke menneskerettighetene med det tidligere KRL-faget i offentlig skole. Norge tapte saken i den europeiske menneskerettighetsdomstolen i 2007, og skriveriene og debatten rundt det nye RLE-faget er ofte oppe til diskusjon i media. Befolkningen i Norge har etter hvert tilegnet seg relativt mye kunnskap om menneskerettighetene, blant annet gjennom opplæringen i skolen. Menneskerettighetene har nærmest blitt et moteord – og brukes kanskje i tide og utide? Ved flere anledninger har jeg hørt at det har blitt benyttet på radioen hvor uttalelser som ”det er en menneskerett å få vite hvem som er foreldrene dine” eller at det ”burde være en menneskerett å kjenne til” den og den musikken. Vi slenger rundt oss med hva som er eller burde være en menneskerett, og dette tyder gjerne på at nordmenn generelt vet at det finnes menneskerettigheter, men ikke har kjennskap til de konkrete rettighetene.

Nordmenn er blitt mer og mer opptatt av at menneskerettighetene blir ivaretatt og etterlevd både i hjemlandet og i utlandet. I den forbindelse har blant annet statlige og private bedrifter kommet i søkelyset. Hvordan opererer bedriftene i utlandet? Under hvilke forhold produseres varene vi kjøper i butikkene? Er vi som forbrukere med på å opprettholde barnearbeid? Fører produksjonen av varene til miljøødeleggelser og fattigdom? Dette er noen av mange spørsmål som etter hvert blir stilt av forbrukerne, organisasjoner og media. Etter hvert har internasjonale bedrifter blitt nødt for å forholde seg til dette i større grad. Men hvorfor har internasjonale bedrifter kommet i søkelyset? Hvorfor har bedriftene endret kurs til å ta disse spørsmålene på alvor og hvorfor har vi fått begrepet samfunnsansvar? Hva innebærer samfunnsansvar? Og sist men ikke minst: tar bedriftene samfunnsansvar på alvor ved å for eksempel ivareta og fremme menneskerettighetene?

1.3 Metodevalg

Som metode ønsket jeg å bruke feltarbeid. Jeg planla å intervju ca 10 personer i StatoilHydro, og tok kontakt med avdelingen for samfunnsansvar ved hovedkontoret i Stavanger. Jeg ble henvist videre fra den ene til den andre, og etter noen måneder med telefoner og mailer, fikk jeg kontakt med en person som jeg avtalte et intervju med. Intervjupersonen hadde ikke anledning før en måned frem i tid, og jeg fikk også beskjed om at det ikke ville la seg gjøre å intervju noen andre. Altså fikk jeg gjennomført kun et intervju med en som arbeidet med menneskerettighetsspørsmål i StatoilHydro. Jeg opplevde at det som ble sagt i intervjuet stort sett var det samme som jeg hadde lest på hjemmesidene til oljeselskapet. Intervjupersonen virket trent i å ikke si noe mer enn det som kommer frem av StatoilHydro-boken og deres hjemmeside. Når jeg nevnte ”kritikk” i forbindelse med hvordan StatoilHydro reagerer på kritikken de blir møtt med, opplevde jeg at intervjupersonen kom i en forsvarsposisjon resten av intervjuet. Jeg opplevde hele prosessen med å få kontakt med ansatte i StatoilHydro og intervjuet som lærerikt og nyttig til tross for at det ble med dette ene intervjuet. Ville jeg fått noe mer eller annen informasjon dersom jeg hadde gjennomført flere intervju eller ville samtlige mer eller mindre sitert hjemmesiden deres? Det er et spørsmål som forblir ubesvart.

Jeg opplevde at de som arbeidet innen samfunnsansvaravdelingen var veldig opptatt og at de ikke hadde anledning til, eller ønsket å prioritere, å la seg intervju i forbindelse med masteroppgaven min. Dette gjorde at jeg begynte å tenke nytt, og kom frem til at jeg ville prøve å få intervju med kritikere til StatoilHydro. Jeg tok derfor kontakt med ulike miljø- og menneskerettighetsorganisasjoner, fagpersoner innen dette feltet og journalister som skriver om StatoilHydro i Stavanger Aftenblad. Dessverre hadde jeg ikke anledning til å reise fra Rogaland, og tiden begynte å bli knapp. Det var tidkrevende å få tak i rette personer, og avtale intervju. Jeg gjennomførte et intervju med en fagperson, og avtalte et intervju med en journalist, som ble avlyst.

Dette førte meg over i en ny tankeprosess, der avgjørelsen min ble at jeg ville la feltarbeidet ligge, til fordel for et litteraturstudium. Selv om feltarbeidet ikke ble gjennomført som planlagt, var det inspirerende og det ga meg nyttig informasjon i min søken etter intervjupersoner. I tillegg fikk jeg verdifulle tips til litteratur da jeg var i kontakt med ulike fagpersoner og organisasjoner (som hadde en ganske annen holdning og prioritering i forhold

til masteroppgaven, enn StatoilHydro). Denne oppgaven er altså basert på et litteraturstudium og ikke egne observasjoner eller intervju.

1.4 Avgrensning og disposisjon

For å avgrense oppgaven har jeg som nevnt (1.1) valgt å fokusere på menneskerettighetene som en del av samfunnsansvaret til bedrifter. Videre har jeg begrenset oppgaven til å gjelde StatoilHydro og hvordan de forholder seg til menneskerettighetene. Årsaken til at jeg valgte StatoilHydro som eksempel på en bedrift, var først og fremst fordi jeg oppfattet dette oljeselskapet som interessant fordi Staten er deleier i selskapet. I tillegg var det praktisk siden StatoilHydro har hovedkontoret sitt i Stavanger hvor jeg studerer. De er et relativt stort selskap som opererer verden over, og mange øyne følger med på hva de foretar seg (siden de er delvis statlig eid). Det norske oljeselskapet opererer i en del stater hvor det skjer grove menneskerettighetsbrudd – noe som media har hatt fokus på de siste 10-15 årene. Mange frivillige organisasjoner er også opptatt av hva StatoilHydro foretar seg.

Å knytte sammen en bedrift som har som mål å skape mest mulig profitt for sine aksjeeiere og menneskerettighetene som skal beskytte det enkelte individ mot overgrep fra staten, kan høres ut som en uvanlig kombinasjon. Samtlige av de jeg har fortalt om problemstillingen min, har kommentert at de synes det høres ut som en aktuell oppgave, og for meg har det vært interessant å registrere at de fleste har gitt uttrykk for at de tror StatoilHydro har mange ”svin på skogen” når det gjelder menneskerettighetene.

Jeg har valgt å se spesielt på to land hvor StatoilHydro opererer. Landene jeg har valgt å se nærmere på, er Angola og Nigeria. I Afrika sør for Sahara er det disse to landene StatoilHydro er mest inne i. De har også investert i Mosambik og Tanzania, men disse velger jeg å utelate i denne oppgaven fordi aktiviteten her er liten foreløpig. Angola er det landet hvor StatoilHydro satser mest utenfor Norge, og her har de vært til stede i 17 år. Fra midten av 1990-tallet har StatoilHydros investeringer i Nigeria blitt sterkt kritisert. Hendelsene knyttet til oljevirkosmheten i Nigerdeltaet regnes som en slags ”milepæl” hvor oljeselskapene etter hvert har tatt menneskerettighetene og dermed samfunnsansvaret på alvor. Disse hendelsene er mye omtalt og diskutert i litteraturen som omhandler menneskerettigheter og oljeselskap.

Siden jeg valgte StatoilHydro på grunn av at Staten er deleier i det norske selskapet, velger jeg å stort sett ta med Statoil og ikke Hydro når det er snakk om tiden før sammenslåingen mellom Statoil og Hydro. Hydro nevner jeg bare så vidt i oppgaven.

Jeg har delt oppgaven inn i fire hovedkapitler (foruten innledning og avslutning). I det første kapitlet vil jeg si noe om menneskerettighetene, og nevne noen få, utvalgte rettigheter som jeg ser på som aktuelle i forbindelse med oljevirkosomhet. Videre vil jeg i dette kapitlet definere samfunnsansvar og se på ulike begrunnelser for at bedrifter som StatoilHydro har et samfunnsansvar. I det andre kapitlet vil jeg ta for meg StatoilHydro, hva de står for – deres retningslinjer og verdier. I tillegg presenterer jeg kort Angola og Nigeria, og StatoilHydro sin virksomhet i disse landene. Etter å ha sett på StatoilHydro, vil jeg i det neste kapitlet se på kritikken selskapet møter i forhold til oljevirkosomheten og menneskerettighetene. Jeg vil ta for meg kritikken som StatoilHydro møter, og har møtt, i forbindelse med hendelsene i Nigeria, og i forhold til situasjonen i Angola. I det siste kapitlet vil jeg komme med egne anbefalinger og se på hvordan StatoilHydro er med, og kan være med, å fremme menneskerettighetene. Til slutt vil jeg oppsummere det hele i en avslutning.

2.0 Definisjon av menneskerettighetene og samfunnsansvar

I dette kapitlet vil jeg først si noe om hva som menes med menneskerettighetene og trekke frem noen av rettighetene som jeg ser på som aktuelle i denne oppgaven. Deretter ønsker jeg å definere hva jeg legger i begrepet "samfunnsansvar", si noe om debatten rundt samfunnsansvar, for så å trekke frem ulike begrunnelser for at bedrifter har et samfunnsansvar.

2.1 Menneskerettighetene

Menneskerettighetene er et mye brukt (og misbrukt) begrep i vår tid, og vi hører det bli brukt i ulike sammenhenger i blant annet mediene. Når man leser litteratur som omhandler menneskerettighetene (Høstmølingen 2003; Tomuschat 2003; Bergem et al. 2004) og konvensjons- og lovsamlingene (Høstmølingen 2004), ser vi at dette er et omfattende og gjerne komplisert emne. Hva mener vi når vi bruker begrepet "menneskerettighetene"? Hvem har ansvar for å fremme menneskerettighetene, og hvem kan bli dømt for menneskerettighetsbrudd? Er alle enige om at menneskerettighetene er noe som gjelder universelt? Dette er noen av mange spørsmål det ikke alltid er klarhet i eller enighet om.

2.1.1 Hva er menneskerettighetene?

Verdenserklæringen om menneskerettighetene er utarbeidet av FNs generalforsamling og ble vedtatt 10. desember 1948. Erklæringen består av 30 artikler som omhandler individets rettigheter. Menneskerettighetene har bakgrunn i ideen om at mennesket står i en særstilling og har rett til liv (ideer som går helt tilbake til stoikerne, John Lock og Immanuel Kant) og tankene fra den franske og den amerikanske revolusjonen. Artikkene i verdenserklæringen er utdypet i konvensjoner. I 1966 kom konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Det er også utarbeidet flere andre konvensjoner som blant annet gjelder særskilte grupper (minoriteter, urfolk, kvinner og barn), i tillegg til regionale konvensjoner (for eksempel Europarådets menneskerettighetskonvensjon). Konvensjonene er formulert som individuelle rettigheter der staten har plikter mens resten har rettigheter. Hensikten med menneskerettighetene er at de skal beskytte den enkelte mot majoriteten (staten), og kan derfor sies å være ikke-majoritære. Konvensjonene er først juridisk bindende når den enkelte stat har ratifisert dem. Statene kan

selv velge å reservere seg mot enkelte bestemmelser i konvensjonene (Høstmølingen 2003; 2005; Bergem et al. 2004 og). FN har opprettet et overvåkningsorgan som skal kontrollere at statene som har ratifisert konvensjonene overholder disse, og ”menneskerettighetene kan påberopes for internasjonale og nasjonale domstoler” (Høstmølingen 2005, 15) som er opprettet.

2.1.2 Universelle rettigheter

Menneskerettighetene er universelle – altså gjelder de for alle mennesker alle steder til enhver tid. Dette har det vært reist kritikk mot, helt tilbake til den franske revolusjon. Edmund Burke som levde på 1700-tallet var uenig i tanken om naturretten som gikk ut på at det finnes noen etiske verdier og normer eller lover som er gitt fra naturen, og mente universelle menneskerettigheter ble for abstrakte og meningsløse. Karl Marx på sin side, kritiserte menneskerettighetene for å bare gjelde borgerskapet, og altså mangel på universalitet. Senere har menneskerettighetene møtt kritikk fra blant annet utviklingsland etter hvert som de ble frigjort fra kolonimaktene (Bergem et al. 2004, 40; 160). Menneskerettighetene er en vestlig idé preget av vestlig kultur hevdet en del utviklingsland. Det påpekes at det er en vestlig, individualistisk tanke at mennesket har rettigheter, mens afrikanske og asiatiske kulturer heller fokuserer på fellesskap og plikter. Ut fra et islamsk perspektiv kan det hevdes at Sharia står over menneskerettighetene. På den andre siden argumenteres det for at menneskerettighetene er universelle på grunn av bred enighet internasjonalt om nettopp dette, og konvensjonene ble utarbeidet på et tidspunkt hvor stater fra alle verdensdeler var representert i FN, ikke bare vestlige. I tillegg mener man det er noen verdier/regler som er de samme uansett kultur (for eksempel den gyldne regel), og alle mennesker har noen felles grunnleggende behov som må dekkes – slik som søvn og mat (Barbosa da Silva og Ljungquist 2003, 220-222).

Et annet argument mot universelle menneskerettigheter er kulturrelativisme. Thomas Hylland Eriksen refererer til antropologen Alison Dundes Renteln som kom fram til at det ikke ”finnes noe slikt som universelle menneskerettigheter” og at ”det er enorme variasjoner mellom samfunn med hensyn til hva som anses som riktig og galt”. Selv mener Eriksen menneskerettighetene ”er et universelt gode” som gjelder for alle i hele verden, og altså ikke er ”et produkt av en bestemt historisk samfunnstype” (1998, 310). Et motargumentet mot kulturrelativismen, er at den motsier seg selv hvis den innebærer normativ etisk relativisme. Når kulturrelativister hevder at det ikke finnes noen etiske verdier og normer som gjelder for

alle mennesker, og dette er noe alle må akseptere, hevdes det nettopp at toleranse er en universell verdi og norm som gjelder for alle (Barbosa da Silva og Ljungquist 2003, 217-220).

Etter hvert som de fleste land har sluttet seg til én eller flere konvensjoner, har kritikken mot menneskerettighetene som universelle, blitt dempet (Høstmølingen 2005, 19). Det argumenteres for at individer må beskyttes mot staten som har stor makt, og FNs tidligere generalsekretær, Kofi Annan, mente at det som regel har vært lederne til folket, og ikke folket selv, som har vært kritiske til universelle menneskerettigheter (Tomuschat 2003, 81; Bergem et al. 2004, 162).

2.1.3 Aktuelle rettigheter som oljeselskap påvirker

Videre vil jeg ta for meg enkelte av menneskerettighetene som jeg finner relevante i forhold til denne oppgaven. De menneskerettighetene jeg trekker frem her, er de som oljeselskap er med å påvirke og fokuserer på i forhold til sin virksomhet blant annet internasjonalt.

Selvbestemmelsesretten og suverenitet over ressurser

Den første artikkelen både i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter fastslår at alle folk har selvbestemmelsesrett og rett til fritt å kunne disponere sine naturrikdommer og –forekomster (Høstmølingen 2004, 112-113; 122-123). Det kan tolkes slik at et hvert folk har lov og rett til å utvinne og bruke naturressursene som befinner seg der man bor. Hvem som kan defineres som et ”folk” er uklart og omdiskutert (Høstmølingen 2003, 323-324). Hva med Ogonifolket i Nigerdeltaet – kommer de inn under selvbestemmelsesretten? Dersom folket selv ikke benytter seg av enkelte ressurser der de bor, kan da staten eller andre utvinne og benytte seg av disse ressursene? Er det menneskene som bor i området som bestemmer over alle områdets naturressurser, eller har staten noe å si? Selvbestemmelsesretten kan føre til mange diskusjoner på hva og hvem den gjelder. Ofte knyttes debatten rundt minoriteter og urfolks rettigheter seg til selvbestemmelsesretten. Dette er spesielt aktuelt i afrikanske land hvor mange ulike etniske folkegrupper bor i samme områder og land. I tillegg ser vi at det kan bli debatt rundt internasjonale oljeselskaps utvinning av oljeressurser rundt om i verden, og eksempler på dette ser vi blant annet i Nigeria.

Tilfredsstillende levestandard og helse

Videre kan jeg trekke frem artikkel 25 i verdenserklæringen om menneskerettigheter og artikkel 12 i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter som begge handler om helse og en tilfredsstillende levestandard. Helse blir ikke definert i noen større grad enn at det settes i sammenheng med rett til en viss levestandard, og at det omfatter mer enn fravær av sykdom og skade, som for eksempel mat, klær, bolig og omsorg. Både fysisk og mental helse nevnes. En tilfredsstillende levestandard og helse er noe som skal realiseres over tid, og det inkluderer blant annet forbedringer av miljø- og industriell hygiene. Når det gjelder oljeselskap, påvirker oljeutvinningen miljøet som igjen påvirker levestandarden og helsen til blant annet lokalbefolkningen.

Retten til arbeid

I følge artikkel 23 i verdenserklæringen og artikkel 6-8 i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter har enhver rett til arbeid. Videre sier disse artiklene noe om arbeidsforhold, lik betaling for likt arbeid og rett til å danne og gå inn i fagforeninger. Retten til arbeid vil ikke si at man har krav på å få jobb eller å ikke miste en jobb, men at staten tilrettelegger for at alle som er potensielle arbeidstakere har mulighet for å få arbeid (Høstmølingen 2003, 289). I tillegg reguleres arbeidsforholdene slik at det ikke skal foregå noen form for diskriminering, og ingen kan nektes å opprette og delta i fagforeninger. Dette er rettigheter som angår alle som ansetter arbeidere, deriblant oljeselskap. I et arbeidsgiverforhold har man et ansvar for å sørge for gode arbeidsforhold og lik betaling for likt arbeid. Det er nok også en av de rettighetene internasjonale bedrifter har fokusert mest på. Grunnen til det, kan være fordi dette er noe som bedrifter ser gjelder dem, og som de opplever de har mulighet til å gjøre noe med.

Sosial sikkerhet og ro

Asbjørn Eide skriver at internasjonale oljeselskap har en negativ påvirkning når det gjelder å sikre sosial og internasjonal ro (Eide et al. 2000, 35). I artikkel 3 i verdenserklæringen står det at "enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet, og "enhver har krav på en sosial og internasjonal orden" i følge artikkel 28 (Hjorth og Hjorth 2002, 307). Når det gjelder personlig sikkerhet, står dette i forbindelse med frihet, og det snakkes gjerne mer om personlig frihet enn sikkerhet. Disse to begrepene brukes ofte om hverandre. Dersom man går til konvensjonen om økonomisk, sosiale og kulturelle rettigheter, ser vi i artikkel 9 at alle har rett på personlig frihet og sikkerhet, og dette utdypes med det som går på arrestasjon og

fengsling. At ”enhver har krav på en sosial og internasjonal orden” knyttes til realisering av menneskerettighetene, og derfor tenker jeg at med ”orden” mener man et system som sikrer menneskerettighetene og ivaretagelse av disse. For eksempel ved å ha et demokrati, rettferdige domstoler og et fungerende rettssystem. Korrupsjon tenker jeg kan være en trussel mot en sosial og internasjonal orden som sikrer realisering av menneskerettighetene.

Godene av vitenskaplige framskritt

I artikkel 27 i verdenserklæringen og artikkel 15 i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter fremgår det at enhver har rett til å nyte godene av vitenskaplig fremgang. Det er med andre ord en menneskerett å få tilgang på, anvende og få del i den vitenskaplige fremgangen og nyte de godene som kommer ut av vitenskapen. Oljeselskapene nyter godt av de vitenskaplige fremskrittene som har blitt gjort og stadig gjøres når det gjelder teknologi, og det er nettopp denne kunnskapen som gjør at de har mulighet til å utvinne oljeressurser. Hva med de fattige menneskene som bor i områdene hvor oljen utvinnes? Får de del i denne kunnskapen og de vitenskaplige fremskrittene? Gis de mulighet til å nyte godt av denne utviklingen innen teknologien som gjør at man kan utnytte oljeressursene?

Retten til utvikling

I 1986 vedtok FNs generalforsamling en erklæring som sa at alle mennesker har rett til utvikling. Utvikling blir her forstått som en økonomisk, sosial, kulturell og politisk prosess som har som mål å ha en konstant forbedring av velvære for befolkningen som helhet og for hvert individ (Eide et al. 2000, 33). I følge artikkel 1 i denne erklæringen innebærer retten til utvikling at ethvert menneske og folk har krav på å få delta, bidra og nyte godt av økonomiske, sosiale, kulturelle og politisk utvikling som gjør det mulig å realisere menneskerettighetene. Retten til utvikling er ikke helt som de andre menneskerettighetene fordi denne rettigheten kan sees på som et spørsmål om å realisere verdenserklæringen om menneskerettighetene. Når det er snakk om retten til utvikling, er det uenighet om hvordan man skal oppnå dette, og hvem som har ansvaret. Vestlige stater vil gjerne hevde at det er den enkelte stat som står ansvarlige, mens land i den tredje verden vektlegger det internasjonale samfunnet og de makroøkonomiske forholdene (Høstmælingen 2003, 318-320).

2.2 Samfunnsansvar – hva er det?

Konsernsjefen i StatoilHydro, Helge Lund, kommenterer i et intervju at samfunnsansvar ikke er blitt definert tydelig på tross av utbredt bruk av begrepet i den norske debatten (Sandnes og Tranøy 2008, 42). Øyvind Dahl sier også i et intervju i Petromagasinet at samfunnsansvarbegrepet er abstrakt og det ”kreves en del skolering for i det hele tatt å forstå hva som menes” med det¹. Derfor tenker jeg det kan være nyttig å definere hva jeg legger i dette begrepet før jeg anvender det i oppgaven.

2.2.1 Definisjon av samfunnsansvar

Bedriftenes samfunnsansvar, også kalt Corporate Social Responsibility (CSR), handler om at bedriftene ”ikke bare skal skape profitt, men at de må yte et bredere samfunnsbidrag for å kunne” virke². I litteraturen om bedrifters samfunnsansvar finner man omfattende diskusjoner av definisjoner på dette begrepet. Carson og Kosberg mener ”bedrifters samfunnsansvar dreier seg om økonomisk bærekraftig forretningsdrift, som innebærer å ta vare på mennesker og miljø” (2003, 9). Med samfunnsansvar menes at bedriftene har et ansvar i forhold til å skape en bærekraftig forretningsdrift både når det gjelder økonomi, miljø og mennesker. Iversen og Johansen definerer bedrifters samfunnsansvar som ”summen av en organisasjons finansielle, miljømessige og sosiale ansvar, utover det lovpålagte, som sikrer bærekraftig utvikling for organisasjonen, lokalsamfunnet og øvrige interessenter”³, mens Kolstad et al. definerer bedrifters aktiviteter innen samfunnsansvar som ”bedrifters aktiviteter som primært retter seg mot andre individer eller gruppers interesser enn eiernes” (2008, 1). I følge Kolstad et al. kan disse aktivitetene i prinsippet være lønnsomme eller ulønnsomme, lovpålagte eller ikke lovpålagte. Dette viser at en definerer og legger ulike ting i begrepet ”bedrifters samfunnsansvar”.

Når jeg benytter meg av begrepet ”samfunnsansvar”, tenker jeg at bedriftene har et ansvar som strekker seg utover det økonomiske og omfatter miljø og menneskers sosiale forhold. Det trenger ikke nødvendigvis å være noe som gjøres utover det lovpålagte slik som Iversen og Johansen definerer samfunnsansvar. Å handle i samsvar med de lover og regler som er lagt i forhold til å opptre ansvarlig i forhold til det samfunnet som omgir bedriften, kan også

¹ http://www.petro.no/modules/module_123/proxy.asp?I=9101&C=120&D=2. 30. september 2008.

² ”Oljeselskaper bør støtte kirker,” *Vårt Land*, 2. februar 2008

³ <http://hdl.handle.net/10037/1021>. 30. september 2008.

komme inn under det å ta samfunnsansvar. Jeg er altså enig med Kolstad et al. når det gjelder at samfunnsansvar både kan omfatte det som er lovpålagt og det som gjøres frivillig.

2.2.2 Ingen ny idé, men ny aktualitet

Det har lenge vært stilt krav til bedriftene om en ansvarlig framferd, og miljøspørsmål har vært i fokus siden 1960-tallet. Bedrifter har vist samfunnsansvar ved blant annet å gi gaver til veldedige formål og til lokalsamfunnet. Tanken om bedrifters samfunnsansvar er altså ikke en ny idé, men har fått ny aktualitet ved at media, organisasjoner og aktivister har hatt et økt fokus på dette siden midten av 1990-tallet. Man har sett tendenser til en mer bevisst holdning, både blant forbrukere og bedrifter, til ideen om bedriftenes samfunnsansvar. Tidlig i 1960-årene uttrykte den amerikanske professoren i sosialøkonomi, Milton Friedman, at næringslivets eneste oppgave er å øke profitten. Men på midten av 1990-tallet lanserte John Elkington begrepet ”den tredelte bunnlinje” hvor han mener bedrifter har forpliktelser i forhold til samfunn, miljø og økonomi (People-Planet-Profit) (Addo 1999, 49; Eide et al. 2000; 1; Carson og Kosberg 2003, 9-22.)⁴.

I tillegg har bedrifters samfunnsansvar fått ny aktualitet i møte med nye utfordringer som har oppstått etter hvert som bedrifter har gått fra å være nasjonale til å operere internasjonalt. Eksempelvis har StatoilHydro gått fra å være et oljeselskap som har utvunnet olje og gass i Norge, til å operere i 40 land rundt om i hele verden. Flere av landene som de opererer i, er utviklingsland som sliter med dårlig styresett, korrupsjon, fattigdom og brudd på menneskerettighetene. Den økte tilstedeværelsen i utviklingsland med slike problemer har ført til nye utfordringer for internasjonale bedrifter, og det er blitt et økt fokus på bedriftenes samfunnsansvar. Eksempler på stater hvor StatoilHydro møter slike utfordringer er blant annet Angola, Aserbajdsjan og Nigeria (Kolstad et al. 2008, 1)⁵.

2.2.3 Ulike teorier og en pågående debatt

Ann Bernstein og Marina Ottaway mener på linje med Friedman at bedrifter ikke har et samfunnsansvar. Bernstein begrunner dette med at bedrifter ikke har noen form for moralsk ansvar og at de ikke er opprettet for å fremme noen form for moralitet i verden. Ottaway argumenterer mot at oljeselskap har samfunnsansvar fordi det ikke er her styrken deres ligger. Oljeselskap er høyt spesialiserte og har deres styrke i å utvinne olje, ikke i å fremme

⁴ Se også ”Bedrifters verdier og ansvar” *Strømmestiftelsens informasjonsmagasin*, nr. 4 2008

⁵ Se også <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Pages/default.aspx>. 16. mai 2009.

demokrati eller menneskerettigheter. Ideen om bedrifters samfunnsansvar har med andre ord ikke vært dominerende når det gjelder forretningsmenn eller akademikere. Allikevel har det skjedd et skifte i tanken om bedrifters ansvar. Globaliseringsprosessene har blant annet ført til en svekket tillit til de store selskapene, og for å gjenopprette tilliten, har selskapene tatt hensyn til krav om å ta et større ansvar. Hendelsene i Nigeria har førte til store boikotter og internasjonale lover har rettet seg mer fra å gjelde stater til å gjelde ikke statlige aktører som internasjonale bedrifter (Eide et al. 2000, 1). Det er en pågående debatt der man fremdeles ikke er enig om bedriftene har et ansvar utover det å skape profitt. Har bedrifter et samfunnsansvar uansett om det skaper profitt eller ikke? På det svarer David Henderson at samfunnsansvar ikke vil vare dersom man ikke kan vise til lønnsomhet for en bedrift ved å ta samfunnsansvaret på alvor. John Parkinson derimot mener bedrifter bør akseptere at samfunnsansvar noen ganger fører til mindre profitt enn de ellers ville oppnådd (Frynas og Pegg 2003, 8-11). Videre kan man spørre seg om samfunnsansvaret bør bli lovpålagt eller være frivillige tiltak som den enkelte bedrift selv tar ansvar for?

2.2.4 Frivillig eller lovpålagt?

Frynas og Pegg foreslår to metoder for å fremme samfunnsansvar (2003, 15-28). Den ene er å la det være frivillig for bedriftene å ta samfunnsansvar, og den andre metoden er å regulere samfunnsansvaret rettslig ved lovgivning. Begge metodene byr på fordeler og ulemper. De fleste bedrifter argumenterer for at samfunnsansvar bør være frivillige. Ved å la det være frivillig, er man avhengig av at hver enkelt bedrift selv tar ansvaret sitt alvorlig og utarbeider retningslinjer og måter å kontrollere overholdelse av retningslinjene. Dette er en fleksibel løsning, mindre tidkrevende og raskere å gjennomføre enn dersom det ikke skulle være frivillig. I tillegg kan dette øke tilliten til de bedriftene som lager egne retningslinjer med hensyn til samfunnsansvar, samtidig som bedriften får et større eierforhold og kjennskap til retningslinjene når de utarbeider dem selv. Dette vil også være en mer effektiv måte i de statene som har en svak regjering som ikke vil eller kan utføre denne jobben. På den andre siden blir det vanskeligere å kontrollere om retningslinjene blir fulgt, og man har ingen rettslige midler til å sanksjonere eventuelle brudd. Dersom man skal få bedrifter til å ta samfunnsansvar ved å lage offentlige, rettslig bindende regler, krever dette store ressurser og vil ta lang tid å forhandle frem. Samtidig vil kanskje bare noen få bedrifter velge å binde seg til dem, og dersom de binder seg til dem, er det ikke sikkert det forandrer oppførselen deres. På den andre siden vil fordelene være at de raskt kan tas i bruk og at de fremmer standarder som kan utvikles etter hvert.

2.2.5 Menneskerettighetene – en del av samfunnsansvaret

Menneskerettighetene var et marginalt område innen oljeindustrien til tross for at mange oljeselskap hadde industri i stater som ikke fulgte opp menneskerettighetene godt nok, og hvor korrupsjon var et problem. Menneskerettighetsorganisasjoner kom sent på banen, og de fokuserte stort sett på de sivile og politiske menneskerettighetene, og i mindre grad på de økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettighetene. Ikke før på midten av 1990-tallet ble det fokus på å beskytte menneskerettighetene. Grunnen til økt fokus på menneskerettighetene på dette tidspunktet, var først og fremst fordi forbrukernes tillit til de store, internasjonale oljeselskapene minket og det ble satt i gang boikotter etter hendelsene i Nigeria. I tillegg fikk man en internasjonal lovgivning som i større grad rettet seg mot ikke statlige aktører enn før. Det oljeselskapet som først inkluderte ansvar for menneskerettighetene, var Shell. Det var dette oljeselskapet som kritikken gikk hardest utover siden det var de som hadde investert mest i Nigeria. Først sa Shell at de ikke hadde noe med menneskerettighetsbruddene i Nigeria å gjøre, og oljeselskapet unngikk å involvere seg. Men så forandret de strategi og utviklet retningslinjer og rapporter som gikk på det å ta ansvar for å respektere menneskerettighetene. BP og Statoil fulgte Shell, og disse tre var de eneste store oljeselskapene som eksplisitt refererte til menneskerettighetserklæringen i sin operative politikk i 1999. I tillegg til Statoil, skrev også Norsk Hydro i 1999 at de ønsket å forsvare menneskerettighetene i deres bedriftspolitik (Eide et al. 2000, 1-14; 48).

Her ser vi altså at oljeselskap begynte å inkludere menneskerettighetene som en del av samfunnsansvaret sitt. De fleste oljeselskapene hadde lenge sagt seg enige med miljøorganisasjoner om å beskytte miljøet, men beskyttelse av menneskene og deres rettigheter kom altså senere, og vi kan undre oss over hvorfor ikke menneskerettighetene kom på agendaen før. Nå skal det også være sagt at beskyttelse av miljøet også påvirker menneskene sosialt sett, og derfor kan komme inn under det å respektere menneskerettighetene. I dag kan vi se et skille mellom europeiske og amerikanske oljeselskap hvor de europeiske har inkludert menneskerettighetspolitikk i sitt arbeid og opprettet egne avdelinger som arbeider med dette området, mens amerikanske oljeselskap ikke har gjort det i like stor grad (Eide et al. 2000, 11; 67). Hva som er årsaken til dette, kommer jeg ikke noe nærmere inn på i denne oppgaven, men det er interessant å se en tydelig forskjell her.

2.3 Begrunnelser for samfunnsansvar

2.3.1 Mer makt gir økt ansvar

Med globaliseringen har det skjedd en forskyvning av makten. Tidligere var nasjonalstatene den regulerende instansen som blant annet styrte og satte krav til bedriftene. På grunn av det frie markedet og privatisering av bedrifter som den liberalistiske politikken har ført med seg, har vi fått noen få, store bedrifter med en sterk økonomi. Globaliseringen av økonomien har ført til en svekket evne til å kontrollere næringslivet for myndighetene. Staten får mindre makt og kontroll over bedriftene og økonomien, noe som fører til at markedet og de kapitalistiske kreftene styrer i større grad (Brysk 2002, 72; Carson og Kosberg 2003, 15; 41-45; 53). Dette er med på å aktualisere spørsmålet rundt næringslivets samfunnsansvar.

StatoilHydro er et eksempel på en bedrift som er blitt et stort og velkjent internasjonalt oljeselskap. StatoilHydro ble slått sammen av selskapene Statoil og Hydro sin olje- og gassvirksomhet i 2007. Hydro ble opprettet allerede i 1905, mens Statoil ble opprettet i 1972 for å sikre "nasjonal styring og kontroll" over oljevirkosomheten i Norge (Simonsen 2008, 67). Altså begynte Statoil som en statlig eid virksomhet som skulle ivareta norske interesser og sørge for statlig kontroll med oljevirkosomheten og at Staten fikk oljeinntektene. Den gangen var det selvsagt at Statoil skulle være statlig eid, men i 2001 ble selskapet delprivatisert, og Staten eide nå bare halvparten av oljeselskapet. Det har gått mer og mer mot privatisering, og selskapet ble også børsnotert i 2001 (Noreng 2008, 32).

Her ser vi hvordan en bedrift som i utgangspunktet var tenkt som en statlig eid bedrift har endret seg til å bli en internasjonal bedrift som Staten får mindre makt over på grunn av privatisering. StatoilHydro er en internasjonal bedrift som kontrollerer ressurser som gir enorme inntekter, og derfor får stor makt overfor stater som har interesse av at StatoilHydro vil samarbeide med dem. Et eksempel er Angola som ønsker, og har interesser av, StatoilHydros investeringer og prosjekt i deres land. Angola har store olje- og gassforekomster og tjener mye på utvinning av disse. StatoilHydro, blant flere andre, har mulighet for, og interesse av å utvinne disse olje- og gassforekomstene. Angola har gjort seg avhengig av at oljeselskap som StatoilHydro vil betale for å utvinne oljeressursene deres (Birkelund 2006, 71-73). Dette gir StatoilHydro mulighet til å sette krav og forhandle frem gode avtaler for deres selskap som kan gå på bekostning av Angolas interesser. StatoilHydro har blitt en innflytelsesrik internasjonal bedrift som derfor har mulighet til å påvirke

avgjørelser som samarbeidsland tar. Avgjørelsene StatoilHydro tar i forhold til hvilke stater de investerer i, vil være med å påvirke menneskenes liv og vilkår i den aktuelle staten. Dette kan føre til positive konsekvenser for innbyggerne ved at staten får en styrket økonomi som fører til bedre utdanning, helse og infrastruktur, eller negative konsekvenser som korrupsjon, utnyttning, fattigdom og/eller miljøødeleggelser. Men gir internasjonale bedrifter som StatoilHydro dem et samfunnsansvar på grunn av deres makt?

Ut i fra de stadige debattene i mediene⁶ kan vi se en tendens til at mer makt gir økt ansvar. Det forventes derfor at private bedrifter skal ta et større samfunnsansvar (Carson og Kosberg 2003, 27). De som har mulighet til å påvirke og hjelpe samfunnet til en positiv utvikling, bør også benytte seg av denne muligheten. Litteraturen (Addo 1999; Carson og Kosberg 2003; Frynas og Pegg 2003; Djursø og Neergaard 2006) som omhandler internasjonale bedrifter og deres samfunnsansvar, viser også hvordan dette er et tema som er aktuelt og som diskuteres.

De fleste internasjonale bedriftene i verden har opprettet avdelinger som arbeider med samfunnsansvar og utarbeidet etiske retningslinjer for hvordan de skal opptre i forhold til samfunnet de er en del av⁷. Dette kan brukes som et argument for at internasjonale bedrifter har et samfunnsansvar som de må forholde seg til og som det ser ut som om de tar på alvor. StatoilHydro har en avdeling ved hovedkontoret deres i Stavanger som er bemannet med rundt 20 personer hvor noen arbeider spesielt med menneskerettigheter. Det norske oljeselskapet skriver på sine hjemmesider om de ulike sosiale prosjektene de er med på å støtte i de ulike landene hvor de opererer⁸. Ut fra det man leser her, kan man få inntrykk av at StatoilHydro er opptatt av å ta sitt samfunnsansvar på alvor. Men da kan man videre stille seg spørsmål om hvorfor de er opptatt av dette. Er StatoilHydro opptatt av å bruke den makten de har til å ta samfunnsansvar fordi de ser på det som en oppgave som følger med innflytelsen og makten de har, eller er det for å "smykke omdømmet" og altså bare for profitten sin del⁹?

⁶ "Smykker omdømmet i u-land," *Vårt Land*, 11. september 2008; "Oljeselskaper bør støtte kirker," *Vårt Land*, 2. februar 2008; www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1300135.ece

⁷ <http://www.nho.no/article.php?articleID=2196&categoryID=93>. 9. juli 2008; http://www.nho.no/getfile.php/filer%20og%20vedlegg/13029sjekklister_menneskerettigheter.pdf. 9. juli 2008; <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/EthicsValues/Downloads/Etikk%20Retningslinjer.pdf>. 9. juni 2008.

⁸ <http://www.statoilhydro.com/no/enviromentsociety/sustainability/2007/Society/CountryCases/Angola/Pages/default.aspx>. 27. januar 2009.

⁹ "Smykker omdømmet i u-land," *Vårt Land*, 11. september 2008

2.3.2 Etisk og forretningsmessig argument

Altså ser det ut som om både media, forbrukere, organisasjoner og bedrifter som for eksempel StatoilHydro selv mener at de har et samfunnsansvar som omfatter både økonomiske, miljømessige og samfunnsmessige hensyn. I følge Carson og Kosberg kan man skille mellom to ulike begrunnelser for hvorfor en bedrift bør ta samfunnsansvar (2003, 16-17). De samme to argumentene finner man igjen hos StatoilHydro når selskapet begrunner hvorfor de ønsker å ta samfunnsansvar. StatoilHydro mener det er en verdi i seg selv å akseptere ansvar for samfunnet. I tillegg er man forretningsmessig tjent med å ta samfunnsansvar for å skape tillit og unngå å tape anseelse. Altså benyttes både etisk og forretningsmessige argument for å ta samfunnsansvar (Carson og Kosberg 2003, 177; Djursø og Neergaard 2006, 168).

Etisk argument

Miljø- og menneskerettighetsorganisasjoner, enkeltpersoner og bedrifter kan argumentere for at de har et etisk ansvar ovenfor samfunnet. Bedriftene er en del av samfunnet og lokalmiljøet. Det kan sies å være et gjensidig forhold hvor bedriftene påvirker samfunnet, og samfunnet påvirker bedriftene. For eksempel påvirker oljeselskapenes virksomhet i Nigeria miljøomgivelsene og dagliglivet til blant annet Ogonifolket som lever der oljevirkomheten er etablert i Nigerdeltaet, samtidig som samfunnet påvirker oljevirkomheten ved opprør og protester (Frynas og Pegg 2003, 99-112; Aweto 2006, 94-109). I et slikt tilfelle kommer det frem at en bedrift er avhengig av aksept fra samfunnet og vil få reaksjoner mot urettferdighet dersom de handler uetisk eller umoralsk. Altså ser det ut som om lokalbefolkning og organisasjoner mener bedrifter har et etisk og moralsk ansvar. Det etiske ansvaret går utover det å handle etter lover og regler, altså utover det juridiske. I tillegg til å handle juridisk rett, argumenteres det for at bedrifter har et ansvar som strekker seg til å handle moralsk rett.

I en del tilfeller er det mangel på ressurser, og ikke vilje, som gjør at vertslandet (hvor oljeselskap opererer) ikke oppfyller menneskerettighetene. Da kan man spørre seg hvem som skal ta ansvar? Dersom en fattig stat er villig til å endre på situasjonen i landet, men ikke har muligheten til å gjøre det, hvem bør da ta ansvaret? Internasjonale bedrifter, hjemlandet, det internasjonale samfunnet eller det sivile samfunnet? Kolstad kommer frem til at bedrifter har et samfunnsansvar i de statene hvor myndighetene ikke selv tar ansvar, og heller ikke andre stater griper inn for å hjelpe (2006, 6). Dersom årsaken til at myndighetene ikke tar ansvar, er manglende vilje og ikke manglende ressurser, skal ikke bedriftene ta myndighetenes ansvar. Da skal de heller legge press på myndighetene til å respektere menneskerettighetene. Dette

kan det argumenteres med ut i fra en nytteetisk tilnærming. Bedriftene har først og fremst ansvar for å maksimere inntektene, men de bør også ta ansvar dersom staten ikke utfører oppgaven sin med å fordele de offentlige godene (Fellesrådets Afrikaårbok 2006, 78). I følge Kolstad er ikke spørsmålet om bedriftene har et samfunnsansvar, men hvilke ansvar de har. Når har de et ansvar og hva går dette ansvaret ut på?

Forretningsmessig argument

Det er ikke bevist at det er lønnsomt for bedrifter å ta samfunnsansvar, allikevel kan det få store konsekvenser for en bedrift dersom de taper tillit hos forbrukerne (Carson og Kosberg 2003, 31; 66). For å være konkurransedyktig er det viktig å skape tillit blant forbrukerne og lokalmiljøet. Carson og Kosberg trekker frem, og viser eksempler på, at bedrifter er tjent med å ta forbrukerne på alvor og lytte til hva de er opptatt av. Forbrukerne er gjerne mer oppdaterte og informerte nå enn før om hvor produktene kommer fra og hva som er historien bak produksjonen. Boikott av bedrifter som er direkte eller indirekte årsak til menneskerettighetsbrudd, er en måte ulike organisasjoner og aktivister prøver å legge press på internasjonale bedrifter. Dette har fått store konsekvenser for bedriftene, og dette tror jeg har vært med på å fremme bevisstheten rundt samfunnsansvar. Dermed er bedrifter tjent med å operere innenfor visse etiske retningslinjer og standarder som forbrukerne er kjent med og aksepterer.

Bedrifters mål er profitt, det er det ikke tvil om. Å oppnå et positivt omdømme som igjen gir profitt er nok en viktig grunn til StatoilHydros og andre internasjonale bedrifters opprettelse av en samfunnsansvaravdeling og fokus på dette de siste årene. StatoilHydro er også et selskap som har mange øyne som følger med på hva de foretar seg. En av grunnene til det, er sannsynligvis at de tidligere var statlig eid, og at Staten fremdeles eier halvparten av bedriften. Folk i Norge stiller gjerne større krav og har høyere forventninger til StatoilHydro enn private bedrifter. Siden Staten er medeier forventes det at de handler på en etisk rett måte og tar et større samfunnsansvar enn andre. Når mange følger ekstra nøye med StatoilHydro, kan det være med å legge et ekstra press på å handle etisk ansvarlig. Men gjør StatoilHydro det? Bruker de den påvirkningsmuligheten og makten de har til det positive for samfunnene i de ulike statene de opererer i?

2.3.3 Menneskerettighetene som begrunnelse

Da verdenserklæringen om menneskerettighetene ble vedtatt, var det stort sett nasjonalstaten som hadde makten. Staten har plikter i forhold til å ivareta menneskerettighetene og sørge for at de blir praktisert (Høstmølingen 2005, 23-25). Den enkelte har rettigheter. Altså kan ikke bedrifter bli dømt for menneskerettighetsbrudd, bare stater. Tanken bak menneskerettighetene var, som tidligere nevnt, blant annet å beskytte den enkelte mot overgrep fra staten. Siden det private næringslivet nå har en enorm økonomisk innflytelse og kan påvirke statenes politiske valg, bør man ta dette på alvor og se på om kravene som stilles til internasjonale bedrifter bør endres. Dette har Amnesty tatt på alvor ved å gå fra å rette arbeidet sitt mot stater som bryter menneskerettighetene til å rette mer av sitt arbeid mot næringslivet (Carson og Kosberg 2003, 24).

Selv om det foreløpig bare er stater som har ansvar for oppfyllelse av menneskerettighetene, forventes det at oljeselskap er med på å fremme og beskytte menneskerettighetene. Alle, ikke bare stater, har et moralsk ansvar for å fremme menneskerettighetene (Eide et al. 2000, 29), og internasjonale bedrifter ser derfor på ansvaret sitt som moralske og ikke lovpålagte forpliktelser. Allikevel kan bedrifter være subjekt for rettsavgjørelser når det gjelder å respektere menneskerettighetene. En måte for statene å sørge for oppfyllelse av menneskerettighetene, er å ha nasjonal lovgivning som skal sørge for at alle, deriblant bedrifter, respekterer menneskerettighetene, og bedrifter kan da dømmes etter nasjonal lovgivning som går på å respektere menneskerettighetene (Eide et al. 2000, 25; 71-82). For eksempel kan en norsk bedrift bli dømt etter norsk lov dersom de forbyr ansatte å være medlem av en fagforening eller dersom de benytter slave- eller barnearbeid.

3.0 StatoilHydro – et glandsbilde?

I dette kapitlet vil jeg ta for meg StatoilHydro og hva de står for når det gjelder verdier og etikk. Først vil jeg kort nevne hvem og hva StatoilHydro er, deres historie og noen utfordringer, fordeler og ulemper det norske oljeselskapet møter. Videre vil jeg se på deres verdigrunnlag og etiske retningslinjer. Til slutt har jeg valgt å ta for meg to av landene StatoilHydro opererer i; Angola og Nigeria.

3.1 Internasjonalt oljeselskap

3.1.1 Kort historikk

StatoilHydro er et internasjonalt, integrert energiselskap med base i Norge og hovedfokus på oppstrøms olje- og gassvirksomhet (Bærekraftrapport 2007, 4). Statoil ble opprett av og for Staten i 1972 etter enstemmig vedtak i Stortinget og Staten var selskapets eneste eier (Vetlesen 2008, 57). Statoil ble en framtidsrettet norsk næringsvirksomhet som bygget ut den norske kontinentalsokkelen, og allerede på 1980-tallet begynte Statoil å lete etter olje og gass i utlandet. I juni 2001 ble Statoil delprivatisert, og samme året ble selskapet børsnotert. På grunn av ”dårlige utsikter til vekst på norsk sokkel” (Noreng 2008, 31), i tillegg til risiko for å bli kjøpt opp av utenlandske bedrifter, gikk Statoil med på en fusjon med Hydro i følge Øystein Noreng (Noreng 2008, 31-38). I følge konsernsjefen i StatoilHydro, Helge Lund, var årsaken til sammenslåingen et behov for å styrke deres internasjonale konkurransekraft og samtidig realisere store fordeler og gevinster på norsk sokkel¹⁰. Fusjonen som ble en realitet 1. oktober 2007, førte til mindre mangfold og konkurranse og StatoilHydro fikk en dominerende stilling på norsk sokkel.

StatoilHydro er nå en ledende operatør i Norge, og ekspansiv i utlandet. Deres virksomhet omfatter leting, utvinning og foredling av olje- og gassforekomster, samt å være teknisk driftsansvarlig for rørledninger som frakter olje og gass og selger av petroleumsprodukter. Selskapet er verdens største operatør på dypt vann, ledende på fangst og lagring av CO² og tredje største netto selger av råolje i verden. De har ca 29 500 ansatte til sammen i de 40 landene hvor de opererer, og produserer over 1,7 millioner fat oljeekvivalenter per dag.

¹⁰ <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/AboutReport/Pages/WhatIsSustainability.aspx>. 27. januar 2009.

StatoilHydro er børsnotert både i Oslo og New York, og har en børsverdi på over 500 milliarder kroner (Bærekraftrapport 2007, 4). Altså fremstår StatoilHydro som et internasjonalt selskap som har sitt virksomhetsområde i store deler av verden. De har 30 års erfaring fra norsk sokkel hvor de har blitt utfordret av værharde omgivelser til å gjennomføre komplekse prosjekter. StatoilHydro har tydelig utviklet og tilegnet seg nyttig kunnskap om nødvendig teknologi. I følge StatoilHydro er målet deres ”å oppnå langsiktig vekst og fortsette å utvikle teknologier og håndtere prosjekter som kan møte verdens energi- og klimautfordringer på en bærekraftig måte”¹¹. Lund mener at dersom olje- og gasselskapet skal være konkurransedyktige, må de ta bærekraft på alvor. For å klare dette trengs en aktiv og åpen dialog med samfunnet rundt, skriver Lund (Bærekraftrapport 2007, 4; 6). Han mener at måten å møte fremtidens utfordringer og forventninger på, er å la eiere, myndigheter og det sivile samfunnet være med å gjøre StatoilHydro enda bedre.

3.1.2 Bærekraftig utvikling

I følge StatoilHydros leder for integrasjonsarbeidet, Hilde Merete Aasheim, betyr bærekraft ”å drive videre” (Bærekraftrapport 2007, 22). StatoilHydro har satt opp tre måter de kan bidra til bærekraftig utvikling, og skriver i bærekraftrapporten (2007, 30) at de har oppnådd framskritt på alle disse områdene i løpet av 2007. De tre områdene er:

- å basere sine valg på virkningene dette har på sine egne og vertssamfunnets interesser
- sikre menneskerettighetene og arbeidslivsstandarden, samt sikre åpenhet og bekjempe korrupsjon
- støtte utviklingsambisjonene til vertssamfunnet

I løpet av 2007 innførte StatoilHydro obligatorisk opplæring i forretningsetikk og korrupsjonsbekjempelse, de investerte i lokal utdanning og rekruttering, samt utviklet leverandørvirksomhet i 4 av de landene de opererer i (Bærekraftrapport 2007, 30). Altså fokuserer StatoilHydro på bærekraftig utvikling og gjennomfører stadig nye tiltak for å sikre menneskerettighetene og vertssamfunnenes muligheter til å utvikle seg i følge Bærekraftrapporten de har gitt ut fra 2007. Videre vil det bli spennende å se hva oljeselskapet har oppnådd i 2008 i forhold til målene de har satt seg, men bærekraftrapporten for dette året foreligger ennå ikke.

¹¹ <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/StatoilHydroInBrief/Pages/default.aspx>. 27. januar 2009.

3.1.3 Noen utfordringer

Selv om StatoilHydro viser til 30 års lang erfaring fra norsk sokkel i værharde omgivelser, gir ikke dette dem erfaring på alle de områdene som behøves kunnskap om når de arbeider utenfor norsk sokkel. StatoilHydro står ovenfor krevende situasjoner siden virksomheten deres er avhengige av naturressurser som befinner seg i områder med store utviklingsutfordringer. Her er det en annen type erfaring som trengs enn hvordan man utvikler teknologi for å kunne lete og utvinne olje i hardt vær. Det at olje- og gassforekomstene ofte befinner seg i land hvor fattigdom, korrupsjon og brudd på menneskerettighetene er en realitet, gir StatoilHydro en ny type utfordringer som de må ta på alvor for å sikre virksomheten.

Når oljeselskapet arbeider i land med svake offentlige institusjoner, er det avgjørende å ha evne til å håndtere ulike sosiale og politiske forhold på en god måte i følge Bærekraftrapporten. Det forventes at oljeselskapene hjelper vertslandene å takle utfordringene det er å omskape oljeressursene til økonomisk utvikling. For å få tilgang på oljeressursene, settes det som betingelse at oljeselskapene engasjerer seg i vertslandets utviklingsbehov og deres ambisjoner når det gjelder dette. Samfunnet setter nå større krav enn tidligere, til lokal deltakelse der hvor oljeselskapene opererer. StatoilHydro ser også på det å leve opp til disse kravene og forventningene som et konkurransefortrinn (Bærekraftrapport 2007, 30).

I Bærekraftrapporten slås det fast at StatoilHydro ”har et grunnleggende ansvar for å samarbeide med vertslandet på en måte som reduserer risikoer og maksimerer verdiskapning både for vertslandet og for” deres egne aksjonærer (2007, 30). Måten å imøtekomme disse utfordringene, ifølge Lund, er å sikre en høy grad av åpenhet, følge helse-, miljø- og sikkerhetsprinsipper (HMS) og ha en etikkplattform innen virksomheten (Bærekraftrapport 2007, 6). Dette er utfordringer som StatoilHydro ikke hadde erfaringer med fra arbeidet i Norge, og som de har blitt utfordret på, og måttet lære de siste 10-15 årene.

3.1.4 Fordeler og ulemper

StatoilHydro har flere viktige fortrinn i følge Noreng (2008, 32-33). For eksempel fører det å ha den norske staten som dominerende aksjonær til at det stilles lavere krav til inntjening enn dersom de bare var et privat eid selskap. Dette fører igjen til at StatoilHydro har mulighet til å tenke mer langsiktig og altså ta mer langsiktige og strategiske hensyn enn sine privat eide konkurrenter som har et større press på inntjening. Det kan være med å gi StatoilHydro en

større mulighet til å ta samfunnsansvar også når det ikke fører til profitt. Dette kan også ha vært en medvirkende årsak til at StatoilHydro har vært tidlig ute med å ta samfunnsansvar og fokusere på menneskerettighetene som jeg vil komme nærmere inn på under avsnitt 3.2.3.

Et annet fortrinn som Noreng trekker frem, er fordelene med å være norsk og ikke ha en kolonial fortid eller representere noen trussel siden Norge er et lite land som er kjent for kompetanse og redelighet. Dette gjør StatoilHydro attraktive som samarbeidspartnere både for andre oljeselskap og for blant annet afrikanske oljeland. Et eksempel er fra Nigeria der det britiske oljeselskapet BP ønsket å samarbeide med StatoilHydro. Den strategiske alliansen med StatoilHydro gjorde at BP turte å kjøpe lisenser i landet hvor britiske oljeselskap hadde blitt kastet ut på grunn av Storbritannias tidligere koloniherrdømme (Simonsen 2006, 66).

Men StatoilHydro har ikke bare fordeler av å være delvis statlig eid. En ulempe er at virksomheten til StatoilHydro internasjonalt blir sett på som norsk utenrikspolitikk til tross for at både StatoilHydro og Utenriksdirektoratet prøver å si det motsatte (Noreng 2008, 36). Dette kan føre til forventninger og krav til det norske oljeselskapet som de mener er den norske statens ansvarsområde og ikke deres. Et annet problem StatoilHydro møter, er i forbindelse med investeringer de har foretatt i både USA og Iran. USA misliker at StatoilHydro også har gjort investeringer i Iran og kan true med sanksjoner for å presse StatoilHydro til å trekke sine investeringer i Iran (Noreng 2008, 38). Det å operere internasjonalt for et økonomisk sterkt oljeselskap kan altså føre til at man blir innblandet i politiske forhold både nasjonalt og internasjonalt.

3.2 Verdigrunnlag, standarder og etiske retningslinjer

3.2.1 Sterke verdier og høy etisk standard

StatoilHydro skriver at ”vår kultur bygger på sterke verdier og høy etisk standard”¹². Men hvem sin kultur er det de tenker på? Kulturen innad i selskapet eller den norske kulturen? Hva legges det i formuleringen ”sterke verdier”? Finnes det sterke og svake verdier? Videre kan det settes spørsmålstegn ved hvem som definerer hva høy etisk standard innebærer? Hvem sin definisjon av etisk standard er det StatoilHydro følger? Her kan det se ut som om StatoilHydro tar for gitt at det de oppfatter som verdier og etisk standard er universelt gyldig

¹² <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/StatoilHydroInBrief/Pages/default.aspx>. 27. januar 2009.

for alle, og ikke noe som varierer fra kultur til kultur. Finnes det en standard som alle kulturer kan måles etter?

På den ene siden kan det bekreftes at det finnes noen slike verdier dersom vi henviser til universelle menneskerettigheter (2.1.2). Men selv om menneskerettighetene er eksempler på verdier som er gjeldende for alle kulturer, er det også variasjoner på hva som verdsettes og sees på som verdier i ulike kulturer. For eksempel setter den vestlige kulturen individet høyt, og fokuserer på individets rettigheter. Afrikansk kultur (og asiatisk kultur) har andre verdier og prioriteringer. Her settes folkets rettigheter over individets rettigheter fordi man tenker seg at harmoni skapes ved at gruppen, familier eller klaner, lever i fred med hverandre. Man tenker også annerledes om plikter og rettigheter. I afrikansk kultur vil individet ha plikter overfor samfunnet, og ikke bare rettigheter. I det afrikanske charteret er en av individets plikter å ”fremme afrikanske verdier” (Bergem et al. 2004, 164). Her tenker man seg at det finnes noen verdier som gjelder for afrikansk kultur, og altså er spesielt for deres måte å tenke på og prioritere. Noen verdier sees altså på som universelt gjeldende for alle, samtidig som det er verdier som er forskjellige i ulike kulturer. Men kan noen si at deres verdier er sterke eller svake? Og i forhold til hvem sine verdier skal dette måles ut i fra? Hvilke verdier står StatoilHydro for?

3.2.2 Etske retningslinjer for adferd

Styringsdokumentet ”etske retningslinjer for adferd” for StatoilHydro, beskriver selskapets etske standarder og krav til sine ansatte¹³. Under avsnitt 2.2 i dette dokumentet, står det at ”respekt for menneskerettighetene er en vesentlig del av StatoilHydros verdigrunnlag”. Verdiene StatoilHydro står for, er (Bærekraftrapport 2007, 8):

- modig
- åpen
- tett på
- omtenksum

Videre ønsker StatoilHydro å være kjent for sine høye etske standarder og å opptre rettferdig, bekjempe korrupsjon, vise respekt for alle individer og sørge for et godt arbeidsmiljø.

¹³ <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/EthicsValues/Downloads/Etikk%20Retningslinjer.pdf>. 9. juli 2008.

Selskapet aksepterer heller ingen former for diskriminering. Disse retningslinjene gjelder ansatte i StatoilHydro.

For eksempel mener StatoilHydro med å ”bekjempe korrupsjon” at de ansatte ikke har lov til å ta i mot bestikkelser eller bestikke noen. Oljeselskapet mener ikke å bekjempe korrupsjon som pågår i for eksempel Angola, så lenge det ikke er deres ansatte som er involvert. Det er også unntak fra denne regelen. Dersom man frykter for sitt eget eller noen andres liv eller helse, kan man allikevel betale. Knut Holter, rektor ved Misjonshøgskolen, har opplevd at Statoil benyttet seg av dette. Da han var på besøk i Nigeria i 1996, ble han hentet på flyplassen av Statoils ansatte. På vei fra flyplassen ville en politimann hjelpe Holter forbi en trafikkø mot betaling. Holter forstod ikke hva politimannen ville, og samtalen tiltrakk oppmerksomhet. Dette førte til fengsling av sjåføren. Etter hva Holter forstod senere, måtte Statoil betale politiet for å løslate sjåføren. Slik som dette eksempel viser, har regelen mot å unngå korrupsjon unntak. I tillegg illustrerer eksempelet at dette er et komplisert område, spesielt i land som Nigeria som er gjennomsyret av korrupsjon.

StatoilHydro forventer at alle ansatte følger de etiske retningslinjene og overholder dem. Dersom retningslinjene ikke overholdes, fører dette til konsekvenser som disiplinærtiltak eller oppsigelse i følge styringsdokumentet. StatoilHydro har en etikkhjelpelinje som ansatte kan rapportere overtredelser til. I tillegg har selskapet opprettet etikkomiteer som ”skal sikre høy fokus på, felles forståelse for, og overholdelse av StatoilHydros etiske krav”¹⁴.

3.2.3 Tidlig ute med å ta ansvar

I litteratur om oljeselskap og menneskerettighetene blir som regel StatoilHydro (sammen med Shell) fremstilt som flinkere enn andre oljeselskap til å ta samfunnsansvar (Eide et al. 2000; Fellestrådet Afrikaårbok 2006, 16; Kolstad et al. 2008). StatoilHydro sees på som et oljeselskap til etterfølgelse for andre. Når Morten Nordskog og Audun Ruud sammenligner oljeselskapene Chevron i USA, Totalfina/Elf i Frankrike og Statoil i forhold til om de har fokus på samfunnsansvar og menneskerettigheter, kommer de frem til at både Chevron og Totalfina har lite informasjon om menneskerettighetene og gir dette en liten posisjon (Eide et al. 2000, 139-157). Chevron kommer litt bedre ut enn Totalfina. Statoil derimot, mener Nordskog og Ruud har vesentlig mye informasjon om menneskerettighetene og gir disse en

¹⁴ <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/EthicsValues/Downloads/Etikk%20Retningslinjer.pdf>. 9. juli 2008.

klar og lett tilgjengelig posisjon. Av de tre oljeselskapene er Statoil det selskapet som er best på prestasjon av menneskerettighetsstrategier. Nordskog og Ruud trekker også frem at bare 20 av de 80 internasjonale oljeselskapene som er aktive i utviklingsland, har fokus på samfunnsansvar, og bare 9 av disse har publisert retningslinjer i forhold til menneskerettighetene (hvor StatoilHydro er en av de ni). Dette er tall som gjaldt i 1999. I løpet av de siste 10 årene har sannsynligvis flere oljeselskap fulgt utviklingen mot å ta samfunnsansvar på alvor og publisere retningslinjer i forhold til menneskerettighetene. Men dette viser at Statoil var relativt tidlig ute med å ta menneskerettighetene på alvor i forhold til andre internasjonale oljeselskap.

3.2.4 Global Compact-prinsipper

StatoilHydro aksepterer ingen brudd på menneskerettighetene i sin virksomhet¹⁵. Måten de sikrer dette er blant annet ved å støtte OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper og FNs Global Compact-prinsipper. StatoilHydro har inngått en samarbeidsavtale i Nigeria som baserer seg på de ti etiske grunnverdiene som utgjør Global Compact-prinsippene. Global Compact som ”ble etablert i 2000 for å stimulere til en bærekraftig global økonomi i samarbeid med regjeringer, næringsliv og ulike organisasjoner” er ikke juridisk bindende, men en frivillig tilslutning¹⁶. StatoilHydro har sammen med to andre oljeselskapene som de har inngått denne partneravtalen med i Nigeria, allikevel gjort Global Compact-prinsippene juridisk bindende i sin avtale. Dette håper Georg Kell, direktøren for Global Compact, at kan være et eksempel til etterfølgelse for andre internasjonale selskap.

3.2.5 Fokus på menneskerettighetene

En annen måte StatoilHydro sikrer blant annet menneskerettighetene, er ved å implementere samfunnsansvar også i forsyningskjeden gjennom en leverandørerklæring som alle leverandører må undertegne og anvende i sin egen forsyningskjede¹⁷. Krav om at leverandører tar samfunnsansvar er forankret i StatoilHydro-boken som er selskapets øverst styrende dokument. For å sikre at oljeselskapet ivaretar menneskerettighetene, har StatoilHydro i

¹⁵ <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/Society/Pages/HumanRights.aspx>. 16. september 2008.

¹⁶ <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/RelevantTopics/Pages/GlobalCompactPrinciplesInNigeriaAnAgreement.aspx>. 16. september 2008.

¹⁷ <http://www.statoilhydro.com/no/OurOperations/Procurement/HowToBecomeASupplier/Pages/IntegrityAndSocialResponsibility.aspx>. 16. mai 2009.

tillegg arbeidet med å gjennomgå det internasjonale menneskerettighetsregelverket og se på deres egne retningslinjer og praksis. Dette arbeidet kaller de for risikovurdering og innebærer å identifisere og begrense områdene hvor StatoilHydro risikerer å medvirke til menneskerettighetsbrudd. Før selskapet tar beslutning om å investere i nye prosjekt eller stater, foretar de en bakgrunnssjekk for mulige menneskerettighetsbrudd. Et eksempel på det, er da StatoilHydro vurderte å gå inn i selskapet Biofuel AS. Da StatoilHydro foretok en bakgrunnssjekk av dette selskapet fant de opplysninger om korrupsjon – noe som var med å føre til at det norske oljeselskapet ikke gikk inn i Biofuel AS likevel¹⁸.

StatoilHydro gir også ansatte opplæring i menneskerettigheter og har forpliktet seg i forhold til å være medlem av, og deltaker i, frivillige sikkerhets- og menneskerettighetsprinsipper (VPSHR) som myndighetene i USA og Storbritannia tok initiativ til å utvikle i 2000 (Frynas og Pegg 2003, 22). Selskapet har da forpliktet seg til å følge prinsippene, utarbeide gjennomføringsplaner og rapportere framdriften. Ut i fra disse ulike tiltakene StatoilHydro har igangsatt for å sikre ivaretagelse av menneskerettighetene, får jeg inntrykk av at dette er et internasjonalt selskap som tar menneskerettighetene på alvor.

3.2.6 Ingen rapporterte menneskerettighetsbrudd

Når jeg leser denne informasjonen gitt av StatoilHydro, reagerer jeg på at det ikke er rapportert noen brudd på menneskerettighetene, arbeidslivsstandarder eller de etiske retningslinjene. I rapportene fra det norske oljeselskapet står det ikke noe om at ansatte eller prosjekt har gjort feil eller vært årsak til brudd på menneskerettighetene eller retningslinjene til StatoilHydro. Fungerer alle tiltakene i bedriften så bra at det faktisk ikke foregår noen brudd blant de 29 500 ansatte i alle de 40 ulike landene selskapet arbeider i? Får StatoilHydro teorien til å fungere i praksis uten problem eller feilgrep? Det er stort sett i dette tiåret StatoilHydro har arbeidet med menneskerettighetene og igangsettelse av tiltak for å sikre at ansatte ikke indirekte eller direkte forårsaker brudd på menneskerettighetene. Har StatoilHydro på så kort tid klart å oppnå at selskapet aldri gjør seg skyldig i menneskerettighetsbrudd direkte eller indirekte? I følge StatoilHydro er de et selskap som er opptatt av å ivareta menneskerettighetene på best mulig måte, og det kommer tydelig frem i StatoilHydro-boken at verdenserklæringen om menneskerettigheter er deres etiske fundament.

¹⁸ "Korrupsjonsmistanker mot Biofuel" *Stavanger Aftenblad*, 24. februar 2009

Samfunnsansvar er solid forankret i StatoilHydro-boken, og i følge det norske oljeselskapet arbeider de kontinuerlig med å overføre etiske prinsipper til handling i deres virksomhet.

3.3 Angola - et av de viktigste satsningsområdene

3.3.1 Stor oljeprodusent

Utenfor Norge er Angola det landet hvor StatoilHydro produserer mest olje. Mer enn halvparten av oljen som selskapet produserer utenfor norsk sokkel, kommer fra Angola. Dette er altså et viktig satsningsområde for StatoilHydro. Det norske oljeselskapet har vært til stede i landet i 17 år, og det har resultert i ni produserende felt hvor de er partner. Angola er det landet, nest etter Nigeria, som produserer mest olje i Afrika sør for Sahara (Berge 2006, 210). Råolje står for 80 prosent av statens inntekter og 95 prosent av landets eksport. Det har lang kystlinje ved Atlanterhavet, og mye av oljeutvinningen foregår til havs. I tillegg er Cabinda, et område mellom Kongo-Brazaville og Kongo-Kinshasa men som tilhører Angola, rikt på oljeressurser¹⁹.

3.3.2 Blant de fattigste landene i verden

Angola er et stort land, det er det 7. største i Afrika, og har en befolkning på ca 18 millioner mennesker hvor 1/3 bor i hovedstaden Luanda (Berge 2006, 210; Sæbø 2009a, 17). Oljesektoren har ikke hatt en positiv effekt på resten av landets økonomi. Til tross for at Angola er en oljestat og har en av verdens raskest voksende økonomier, er 60 prosent av befolkningen arbeidsledige og over 70 prosent av befolkningen lever under fattigdomsgrensen som FN definerer som 1 dollar per dag (Santana 2006, 81). I 2006 var den økonomiske veksten på nærmere 20 prosent, men forventet levealder bare på knappe 40 år. Angola er altså et av de fattigste landene i verden.

3.3.3 Borgerkrig og ressursforbannelse

Det er flere årsaker til at store deler av Angolas befolkning lever i fattigdom selv om staten har forholdsvis gode inntekter. Man kan si at Angola lider av "den nederlandske syken" eller ressursrikdommens forbannelse (Birkelund 2006, 72; Santana 2006, 81). Som sagt (3.3.1) utgjør råolje nesten hele statens eksport, og store deler av inntekten. Altså har staten ikke satset på de andre ressursene de har, som for eksempel jordbruk, fisk og tømmer, men baserer

¹⁹ <http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/aboutAngola.aspx>;
<http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/default.aspx> 16. mai 2009.

økonomien sin på salg av oljeressursen, og ser ikke behov for å satse på utdanning og faglært arbeidskraft. Angola, sammen med de fleste andre oljeproduserende landene i Afrika, viser tendenser til at regjeringen ikke ser poenget med, eller har vilje til å satse på andre ressurser når de har oljeinntektene. På grunn av de høye oljeinntektene i Angola er ikke regjeringen avhengig av å kreve inn skatter – og dermed heller ikke folkets stemmer og penger (Fellesrådets Afrikaårbok 2006, 16). En annen årsak til fattigdommen er finansieringen av borgerkrigen med oljeinntektene (og diamantinntekter). Rett etter frigjøringen fra Portugal i 1975 og frem til 2002 har det pågått en ødeleggende borgerkrig i landet, bare med kortere opphold av våpenhvile. Borgerkrigen kostet dyrt, og det er blitt anslått at 500 000 mennesker døde under konfliktene²⁰. I tillegg førte borgerkrigen til ødelagt infrastruktur, mange mennesker på flukt og store minelagte områder som forårsaker at jordbruksjord ligger brakk.

3.3.4 Stor økonomisk vekst, men liten økonomisk utvikling

Det er store forskjeller mellom fattig og rik i Angola, og store ulikheter mellom regionene i landet. StatoilHydro sin landsjef i Angola, Bjørn Rasmussen, skryter av egenproduksjonens resultater på 200 000 fat olje per dag i Angola og sier ”det er mye olje, og det er mer der det kommer fra”²¹. Det er et paradoks at Angola med sin oljerikdom må importere det meste av bensinen (Birkelund 2006, 71). Rasmussen har stor tro på Angolas raskt voksende petroleumsindustri og mener det er enorme utviklingsmuligheter i Angola. ”Det er stor vilje til å utvikle mennesker (...) angolaneerne er utrolig flinke forretningsfolk og (...) de vet absolutt hvordan de skal få mest mulig ut av sin egen oljeindustri” i følge Rasmussen²². Men hvem nyter godene av dette? Det er lite som tyder på at befolkningen i Angola får nytte godene av inntektene fra oljeindustrien. Økonomisk vekst fører ikke nødvendigvis til økonomisk utvikling i landet. Regjeringen er svak, og det er heller brukt mindre enn mer penger på helsesektoren i landet de siste årene til tross for økte inntekter.

3.3.5 Forbedringer

Offshoresektoren i Angola har stort sett vært uberørt av borgerkrigen, og sørger for at to millioner fat olje blir pumpet opp daglig. Allikevel har dette foreløpig ikke ført til vesentlig

²⁰ <http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/aboutAngola.aspx> 16. mai 2009.

²¹ <http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/countrypresident.aspx>. 27. januar 2009.

²²<http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/countrypresident.aspx>. 27. januar 2009.

flere arbeidsplasser eller økt levestandard. Men hvor har inntektene i landet blitt av? Korrupsjon er et av problemene, og hvor mye olje som utvinnes og statens oljeinntekter har ikke vært offentliggjort. Men her ser vi tendenser til forbedringer. Selv om statens utgifter ikke er offentliggjort enda, har man de siste årene fått større grad av åpenhet og innsyn i hvor mye olje som utvinnes i landet og hvor mye staten får betalt for oljen. Angola er i forandring, og angoleneren Corénlio Bento som arbeider med samfunnsansvar for StatoilHydro i Angola, er optimistisk og mener det er bedre forhold nå enn for bare fem år siden i landet²³.

I følge Odd Godal som er ansatt i StatoilHydro, kan man se positive trekk i Angolas utvikling (2006, 75). Minerydding pågår, det er kommet lover som skal sikre økt sysselsetting og at større andel av oljeinntekter brukes innenlands, kontrollen over inntektsstrømmene er blitt forbedret samtidig med redusert korrupsjon og bedre styresett. StatoilHydro bidrar til samfunnsutvikling i landet. I følge StatoilHydro sine hjemmesider satte oljeselskapet av 3 millioner amerikanske dollar til samfunnsansvarprosjekter i 2008. For å trekke en sammenligning med summen som StatoilHydro bruker på samfunnsansvar kan det nevnes at Statoils inntekter fra Angola i 2005 var på 8,9 milliarder kroner, mens Angola mottok 1,5 milliarder kroner i skatt. Samme året hadde Statoil like stor inntekt på oljen i Angola som det Norge brukte på bistand til hele Afrika (Ryggvik 2006, 36)²⁴.

3.3.6 StatoilHydro sine sosiale prosjekt

StatoilHydro sitt sosiale ansvar i Angola retter seg mot samfunnsutvikling, utdanning, kapasitetsbygging, menneskerettigheter og godt styresett. Prosjektene som støttes omfatter mineryddingsaktiviteter, bekjempelse av HIV/aids, utdanning for flyktninger, boring av brønner, utvikling av infrastruktur og utdanning av lærere. StatoilHydro ser på sitt samarbeid med Sonangol (Angolas nasjonale oljeselskap) og et universitet i hovedstaden, som en del av sitt sosiale ansvar. Sjef for integritet og samfunnsansvar i StatoilHydro, Anders Kullerud, begrunner StatoilHydro sitt engasjement i sosiale prosjekt med at det er til selskapets fordel

²³ <http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/angolaworker.aspx>. 27. januar 2009.

²⁴ Se også <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stprp/20062007/Stprp-nr-1-2006-2007-/11.html?id=298580>. 16. mai 2009.

fordi en skaper bærekraft som trengs for å nå langsiktige mål²⁵. Kullerud mener at StatoilHydro kan bidra med det de er gode på, og nevner erfaringsoverføring, utdanning og ingeniørarbeid.

3.4 Nigeria – viktig byggestein for produksjonsveksten

3.4.1 Største oljeprodusent i Afrika

Nigeria er det landet som produserer mest olje i Afrika (Eide et al. 2000, 54) og er verdens 8. største oljeeksportør (Simonsen 2008, 68). I 2007 investerte StatoilHydro 2074 millioner kroner i Nigeria, men hadde da foreløpig ingen inntekt i landet (Bærekraftrapport 2007, 39). 110 kilometer utenfor kysten av Nigeria ligger Agbami-feltet hvor oljeproduksjonen kom i gang i 2008. StatoilHydro har en eierandel på 18,85 prosent i dette feltet som det forventes at skal produsere 250 000 fat olje per dag ved utgangen av 2009. Her forventer de en egenproduksjon på 44 000 fat olje per dag i platåperioden. Prosjektet er den største dypvannsutbyggingen i Nigeria, og Agbamis flytende produksjonsskip som kan lagre 2,2 millioner fat olje, skal være på stedet i minst 20 år. I tillegg til Agbami-feltet er StatoilHydro operatør for leteoperasjoner i to blokker og er partnere i lisenser i to andre blokker²⁶. Dette til tross for at StatoilHydros ansatte som arbeider med menneskerettigheter påpeker at selskapets engasjement i Nigeria er veldig lite.

3.4.2 Rik elite – fattig befolkning

Nigerias areal er mindre enn Angola, men landet har en befolkning som er 7 ganger så stor som Angolas befolkning. Med en befolkning på ca 135 millioner mennesker, er Nigeria Afrikas mest folkerike land (Simonsen 2008, 68). I motsetning til Angola, bor bare en liten prosentandel (under en halv million) i hovedstaden Abuja. En årsak til at det bor relativt få mennesker i Abuja, er at dette er en forholdsvis ny by. Abuja ble bygget fra ingenting til å bli en moderne by midt i landet (Aweto 2006, 99). Det er et stort gap mellom fattig og rik. En liten del av Nigerias befolkningen er blitt svært rike, mens 80 millioner lever under fattigdomsgrensen (Eide et al. 2000, 54; Hagen 2006, 286). I følge en rapport fra Verdensbanken, går hele 80 prosent av olje- og gassinntektene til bare 1 prosent av Nigerias befolkning. Det er store forskjeller i Nigeria. Noen byer og delstatshovedsteder, spesielt nord i

²⁵ "Smykker omdømmet i u-land," *Vårt Land*, 11. september 2008

²⁶ <http://www.statoilhydro.com/no/aboutstatoilhydro/worldwide/niger/pages/default.aspx>;
<http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Niger/Pages/NigeriaAgbami.aspx>. 16. mai 2009.

landet, er moderne med utbygget infrastruktur. Nigerdeltaet har ikke den samme standarden og velstanden. Det er en påfallende forskjell, og det kan nevnes at oljeressursene stort sett befinner seg i Nigerdeltaet (Aweto 2006, 99). Det kan se ut som om oljepengene først og fremst blir brukt på andre områder enn der hvor oljen utvinnes. Dette har også ført til voldelige konflikter knyttet til oljeutvinning i Nigerdeltaet.

3.4.3 Distribuering av oljeinntektene

Nigeria består av 36 stater som er delt inn i 6 såkalte geopolitiske soner. De ulike statene er igjen delt inn i 774 lokale regjeringsområder. En av utfordringene for landet, har vært å holde landet samlet til tross for en befolkning med ulike religioner, etnisitet, geografisk område og historie. Nigeria ble uavhengig fra Storbritannia i 1960, og fram til 1999 var det stort sett militært diktatur som styrte landet (Frynas og Pegg 2003, 101; Amadi et al. 2006, 11; 13). Oljeinntektene som utgjorde 90 prosent av Nigerias eksportinntekt, var med på å opprettholde det undertrykkende diktaturet (Kroglund og Manum 2006, 167). Fra 1967 til 1970 pågikk det en krig i landet hvor oljeproduiserende områder ønsket å løsrive seg fra Nigeria. Nå er Nigeria et demokrati (i hvert fall i navnet), og blir styrt av president Umaru Musa Yar'Adua. Nigeria sliter med en del av de samme problemene som Angola (og flere andre oljeproduiserende land i Afrika). Med utbredt korrupsjon har oljeinntektene blitt ujevnt fordelt som nevnt under avsnitt 3.4.2. I tillegg er det en stor utfordring for landet å omgjøre oljesektoren til et gode både innen forretning og for hele samfunnet. Selv om Nigeria har store oljeinntekter (25 milliarder dollar netto), er ikke dette så mye i forhold til landets enorme befolkning. Nigeria fokuserer foreløpig mest på oljeressursene, og mangler satsning på andre naturressurser. Altså skal oljeinntektene dekke landets utgifter både innen helse, utdanning, infrastruktur, militæret og administrasjon (Amadi et al. 2006, 15).

3.4.4 Nigerdeltaet har størst oljeutvinning

Oljeutvinningen i Nigeria er størst ved Nigerdeltaet hvor elven Niger renner ut i Atlanterhavet (Aweto 2006, 95). Internasjonale oljeselskap i Nigeria har ledd etter olje siden 1937, og oljeproduksjon og eksport av råolje kom i gang i 1958, to år etter at oljen ble oppdaget (Frynas og Pegg 2003, 101; Aweto 2006, 97). Oljen produseres både på land og til havs. I tillegg har Nigeria enorme gassreserver som overgår råoljereservene. Det er også noen nigerianske oljeproduiserende selskaper som har kommet til etter hvert, men det er stort sett utenlandske selskaper som utvinner Nigerias råolje. Grunnen til det er at det krever mye kapital og høyt teknisk nivå for å lete etter og produsere olje. Dette var mangelvare i Nigeria.

Regjeringen prøver å regulere oljeutvinningen i landet gjennom lisenser, tildeling av oljeblokker og et juridisk og politisk rammeverk (Aweto 2006, 97). Men regjeringen er gjennomsyret av korrupsjon, noe som skaper store problemer hvor man får en skjev fordeling av inntektene.

3.4.5 Spesiell avtale i Nigeria

I den ene av to lisensavtaler i Nigeria har StatoilHydro sammen med partneren Petrobras (brasiliansk oljeselskap og operatør i Nigeria) inkludert Global Compact-prinsippene i en avtale. Som tidligere nevnt (3.2.4) gjør denne avtalen Global Compact-prinsippene juridisk bindende, og "avtalen slår fast at all forretningsdrift skal basere seg på" disse prinsippene²⁷. Med "all forretningsdrift" menes driften av letelisen i en blokk. Denne spesielle samarbeidsavtalen som ble undertegnet i 2008, er noe som StatoilHydro arbeider med for å overføre også i andre lisensavtaler i Vest-Afrika. På den måten ønskes det at selskapet skal drive en ansvarlig forretningsdrift som vil stimulere til en bærekraftig global økonomi. Hva fører denne avtalen til for Nigeria og befolkningen der? Vil en slik avtale være med å forbedre situasjonen i landet? I følge StatoilHydro arbeider de "kontinuerlig for å overføre etiske prinsipper til handling" i forbindelse med nettopp denne avtalen²⁸.

3.4.6 Beste samfunnsprosjekt

StatoilHydro engasjerer seg i mange sosiale prosjekt i Nigeria. Et av disse prosjektene er sterkt profilert; Akassa-prosjektet. Dette er et utviklingsprosjekt i Akassa i Nigerdeltaet. Statoil ble oppmerksomme på folket i Akassa fordi dette folket er mest utsatt for eventuelle oljesøl fra de to blokkene hvor oljeselskapet utfører leteoperasjoner. Prosjektet startet i 1997 og Statoil samarbeidet med den frivillige organisasjonen Pro Natura som skulle iverksette og tilrettelegge for utviklingsprosjektet (Amadi et al. 2006, 58)²⁹. Akassaene tilhører Ijaw-folket og har 30 000 medlemmer som bor i 19 landsbyer på barriereøyene hvor de lever av fiske. Det finnes verken veisystem, strømforsyning eller rent drikkevann. Gjennom utviklingsprosjektet ønsker de å bekjempe fattigdom og sørge for kapasitetsbygging, infrastruktur, utdanning,

²⁷ <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Niger/Pages/GlobalCompact.aspx>. 16. mai 2009.

²⁸ <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Niger/Pages/GlobalCompact.aspx>. 16. mai 2009.

²⁹ Se også <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/Society/CountryCases/Nigeria/Pages/AkassaModel.aspx>. 16. mai 2009.

forvaltning av naturressurser og bedre helse. StatoilHydro ønsket å bruke en ny tilnærming og satte derfor i gang dette prosjektet hvor man satset på lokalt ansvar³⁰.

Av dette prosjektet har StatoilHydro lært at man bør inngå partnerskap med hele lokalsamfunn fremfor vertssamfunnene. På den måten unngår man å bidra til konflikter mellom ulike folkegrupper. Videre har de lært at det fungerte godt å opprette en fellesorganisasjon forankret i lokalsamfunnet, at det er viktig å satse langsiktig og utføre langsiktig kapasitetsbygging for på den måten å gi de lokale kompetanse innenfor prioritering, planlegging, styring og oppfølging av slike prosjekt. Med dette prosjektet har de også oppnådd å gi en stemme til de marginaliserte i samfunnet ved å la forskjellige grupper i samfunnet være representert i fellesorganisasjonens generalforsamling. Det er generalforsamlingen som bestemmer hvilke samfunnsprosjekt som skal prioriteres hvert år. Det er åpenhet og innsyn i regnskapet og beslutningsprosessene til fellesorganisasjonen. Dette er også med å forhindre konflikter og styrke tilliten til de som bestemmer³¹.

For dette prosjektet mottok oljeselskapet en prestisjetung pris for beste samfunnsprosjekt i 2005. Det var den 18. World Petroleum Congress som tildelte StatoilHydro prisen. Sophia Mbakwe, informasjons- og samfunnskontakt ved kontoret til StatoilHydro i Nigeria, mener denne prisen viser at oljeselskapets kjerneverdier bidrar til en bærekraftig utvikling. Hun mener lokal deltakelse er et kriterium for å lykkes og at det minsker risikoen for lokale konflikter samtidig som det gir lokalbefolkningen håp om en bedre framtid. Statoil fikk også en pris for Akassa-prosjektet i 2006. Denne prisen kom fra WPC Excellence Awards – også for beste sosiale prosjekt.

³⁰ <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/Society/CountryCases/Nigeria/Pages/AkassaModel.aspx>. 16. mai 2009.

³¹ <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/Society/CountryCases/>

4.0 Baksiden av medaljen

I det foregående kapitlet så jeg på hva StatoilHydro sier de står for når det gjelder verdier og etikk, og hvordan de presenterer arbeidet sitt i Nigeria og Angola. Stemmer dette bildet av StatoilHydro? I dette kapitlet vil jeg ta for meg noe av kritikken som StatoilHydro møter. Først vil jeg komme inn på hvem som kritiserer, for så å ta for meg noe av kritikken av det norske oljeselskapet.

4.1 Kritiske røster

Selv om StatoilHydro fremstår som bedre til å ta menneskerettighetene på alvor enn flere andre oljeselskap (3.2.3), møter selskapet stadig kritikk fra flere kanter (Fellesrådets Afrikaårbok 2006; Vetlesen 2008; Sæbø 2009)³². Kritikerne omfatter både sivilbefolkningen og eksperter i flere av landene hvor oljeselskapet opererer (Angola, Canada, Nigeria og Norge), media (Aftenposten, Dagbladet og Vårt Land) og frivillige organisasjoner (Amnesty International, Framtiden i våre hender, Greenpeace, Human Rights Watch og World Wide Fund of Nature). Sivilbefolkningen i Nigerdeltaet har demonstrert og protestert mot oljeselskapene i flere tiår, og demonstrerer fortsatt for å prøve å få de internasjonale oljeselskapene til å trekke seg ut av landet. Menneskerettighetsforkjempere og miljøvernere kritiserer StatoilHydro for å forurense miljøet og gjøre for lite når det gjelder å fremme menneskerettighetene. Spesielt kan jeg nevne Human Rights Watch som stadig følger med på menneskerettighetsbrudd som foregår i forbindelse med internasjonale oljeselskap og oppdaterer blant annet leserne på hva som pågår i Nigerdeltaet³³. Framtiden i våre hender kåret StatoilHydro til årets minst etiske i 2007 blant annet på grunn av deres utvinning av tjæresand i Canada. Dette er noe Greenpeace og WWF også kritiserer sterkt. Det finnes utallige artikler hvor ulike organisasjoner skriver om StatoilHydro sitt synderegister. Avisartikler tar også opp denne problematikken, som for eksempel Per Kristian Aale i Aftenposten som kritiserer StatoilHydro for å styrke et korrumpert og autoritært regime i Aserbajdsjan³⁴.

Nigeria/Pages/AkassaModel.aspx. 16. mai 2009.

³² Se også "Smykker omdømmet i u-land," *Vårt Land*, 11. september 2008

³³ www.hrw.org

³⁴ www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1300135.ece. 10. juni 2008.

4.2 Konflikter i Nigerdeltaet

StatoilHydro ble møtt av krass kritikk for manglende samfunnsansvar allerede på midten av 1990-tallet. Kritikken kom fra mange hold, deriblant norske intellektuelle med utgangspunkt i Forfatterforeningen. Det ble stilt krav om at Statoil skulle markere motstand mot hendelsene i Nigeria (Ryggvik 2006, 35). Fellesrådet for Afrika gikk sammen med Norsk Forum for Ytringsfrihet, Aksjonsgruppa for demokrati i Nigeria og Bellona om å forlange at Statoil skulle trekke seg ut av Nigeria (Kroglund og Manum 2006, 167). Årsaken til den massive kritikken var menneskerettighetsbruddene som fant sted i Nigeria hvor Statoil investerte (og fremdeles investerer) i oljevirksomhet. Det norske oljeselskapet bidro med inntekter til Nigerias korrupte ledere og altså støtte til et undertrykkende militært regime i landet i følge kritikerne (Aweto 2006, 99). Det hele tilspisset seg da Ken Saro-Wiwa, Ogonifolkets leder, ble hengt sammen med åtte andre aktivister i 1995 (Frynas og Pegg 2003, 99; Basse 2006, 10; Sandnes 2008, 68-69). Menneskerettighetsorganisasjoner i Norge ”mente at Statoil burde ha trukket seg ut allerede da Saro-Wiwa ble fengslet i 1994” (Simonsen 2006, 66).

4.2.1 Ogonifolkets kamp for rettigheter

Saro-Wiwa kjempet mot diktaturet i Nigeria og oljebransjen. I 1990 opprettet han organisasjonen MOSOP (Movement for the Survival of Ogoni People) som hadde som mål for Ogonifolket å bli politisk selvstyrt. De ønsket at lokales posisjon skulle bedres. Framgangsmåten deres var masseprotester mot urettferdigheten der en liten minoritet i landet ble rike av oljeinntektene, mens levebrødet til de lokale ble ødelagt. Regjeringen overså protestene og MOSOP gjennomførte en tilleggsstrategi. De ønsket å oppnå internasjonal støtte som kunne legge press på den nigerianske regjeringen og oljeselskapene. Først ble de avvist av mange organisasjoner, men da de la om sitt fokus til å gjelde miljøet deres istedenfor politisk selvstyring, kom både miljø- og menneskerettighetsorganisasjoner dem til unnsetning. Ogonifolket hadde en fordel fremfor andre etniske folkegrupper i samme området som gjorde at deres protester nådde det internasjonale samfunnet. De hadde både penger, kunnskap og et velorganisert lederskap. Etter hvert som de fredelige demonstrasjonene ikke ble hørt i Nigerdeltaet, utartet det seg til kidnapping av oljearbeidere, okkupering av oljeselskapenes installasjoner og stoppet oljeproduksjon (Eide et al. 2000, 54; Brysk 2002, 139-140; Frynas og Pegg 2003, 99-104; Aweto 2006, 104-105).

4.2.2 Sikkerhet og sikkerhetsstyrker

Regjeringen svarte brutalt på protestene, og begikk menneskerettighetsbrudd. Jędrzej George Frynas mener det ble begått menneskerettighetsbrudd både på politiske-, miljø- og økonomiske og sosiale rettigheter (Frynas og Pegg 2003, 104-106). I stedet for å inngå forhandlinger med demonstrantene i Nigerdeltaet, svarte regjeringen med tåregass, skudd og drap utført av statlige sikkerhetsstyrker. Retten til liv, frihet og personlig sikkerhet som artikkel 3 i verdenserklęringen fastslår (2.1.3), krenkes av den nigerianske staten. Fengslingen og henrettelsen av Saro-Wiwa og de åtte andre menneskerettighetsaktivistene førte til at disse ble frarøvet deres personlige frihet og sikkerhet, og sprer tvil om et rettferdig rettssystem som sikrer menneskerettighetene. Statoil sammen med de andre oljeselskapene i Nigeria, ble kritisert for å indirekte påvirke til menneskerettighetsbruddene utført av sikkerhetsstyrkene i Nigeria. Oljeselskapene beskytter sine ansatte og sine installasjoner ved å ha statlige sikkerhetsstyrker i områdene de opererer. Når sikkerhetsstyrkene angriper og skyter mot lokalbefolkningen strider dette mot menneskerettighetene som sier at staten skal sikre en sosial sikkerhet og ro.

I følge Albert O. Aweto er det mange eksempler på at politiet og sikkerhetsstyrkene i Nigeria har opptrådt brutalt ovenfor lokalsamfunnene i Nigerdeltaet. Mange mennesker er blitt drept og byen Odi er jevnet med jorda. Aweto hevder at regjeringen har benyttet makt og brutalitet istedenfor dialog i forhold til Nigerdeltaets protester mot oljeselskapene (2006, 95-109). Kritikken som rettes mot StatoilHydro gikk først på deres manglende vilje til å foreta noe i forhold til konfliktene i Nigeria. Hvordan kan StatoilHydro ta del i Nigerias oljeutvinning når lokalbefolkningen protesterer? I følge Frynas samarbeider oljeselskapene tett med regjeringen i Nigeria og betaler skatter til regjeringen og ikke til lokalsamfunnet (Frynas og Pegg 2003, 101). Ut i fra dette kan det hevdes at oljeselskapene, deriblant StatoilHydro, fremdeles forårsaker menneskerettighetsbrudd som statlig betalte sikkerhetsstyrker og politiet gjør seg skyldige i.

4.2.3 Levestandard, helse og arbeid

Oljeutvinningen i Nigerdeltaet har ført til mange negative konsekvenser både miljømessig, sosialt og økonomisk. Nigerdeltaet består av sumpområder med mange bekker og elver hvor lokalbefolkningen levde av fiske og jordbruk i liten skala. Infrastruktur og rørledninger i forbindelse med oljeproduksjonen har ført til ødeleggende effekt på vann og innsjøer. Områder er blitt lagt øde, mye vegetasjon og mange levende organismer er døde. Noen steder

er vann tørket ut, mens andre steder har konsekvensene blitt oversvømmelse. I tillegg fører oljeproduksjonen blant annet til forurensning ved oljesøl. Dette fører igjen til at fiskebestanden blir liten og drikkevann forurennes. Kvinnene må gå langt for å få tak i rent vann som de tidligere hadde i nærheten. Gass siver ut fra brønner som egentlig er boret for å produsere olje, og mye av gassen blir brent opp. Så mye som 78 % av naturgassen som produseres i Nigeria blir brent. Dette fører til store flammer i landskapet som øker varmen og gjør det vanskelig å sove om natten fordi det lyser opp nattehimmelen. I tillegg fører breningen av gassen til sur nedbør, dannelse av ørkener og at saltvann kommer inn i ferskvannssumpskogene (Frynas og Pegg 2003, 106-108; Amadi et al. 2006, 24-26; Aweto 2006, 100-103; Simonsen 2008, 69).

Miljødeleggelsene fører med seg sosiale problemer og negative konsekvenser for levestandarden til lokalbefolkningen. De kan ikke lenger livnære seg av fiske og jordbruk, og de blir tvunget til å flytte. Regjeringen ser ikke ut til å tilrettelegge for andre arbeidsmuligheter for de som tidligere levde av fiske og jordbruk – ikke en gang innen oljevirkosomheten. Landsbygdene tappes derfor for menneskelige ressurser (Amadi et al. 2006, 24-26; Aweto 2006, 100). Retten til arbeid og en tilfredsstillende levestandard og helse blir med andre ord krenket. StatoilHydro har få lokalt ansatte i deres virksomhet i Nigeria. Anne Hege Simonsen kritiserte Statoil i en artikkel i Folkeveit 21. juni 2006 for å begrense samfunnsansvaret sitt i Nigeria til hovedsakelig å gjelde 43 lokalt ansatte i landet. Stella Amadi et al. (2006) sin rapport kritiserer blant annet Statoil for ikke å nevne i bærekraftrapporten at oppstrømsolje krever få arbeidere. Oljevirkosomheten i Nigeria vil ikke bidra til redusert arbeidsledighet dersom man ikke aktivt gjør noe for å skaffe arbeidsplasser. I 2006 ble det estimert at under 100 000 nigerianere (0,17 % av tilgjengelig arbeidskraft) arbeidet innenfor oljesektoren (Amadi et al. 2006, 19). Da oljeselskapene etablerte seg i Nigerdeltaet, ble de møtt med tillit og forventninger om nye arbeidsplasser og økte inntekter. Her har lokalbefolkningen blitt skuffet (som på de fleste andre områder når det gjelder oljeproduksjonen). I følge verdenserklæringen om menneskerettigheter skal det tilrettelegges for at alle potensielle arbeidstakere har mulighet til å få arbeid (2.1.3). I tillegg ser vi at retten til utvikling der FN's generalforsamling har fastslått at ethvert menneske og folk har krav på å få delta, bidra og nyte godt av politisk, økonomisk og sosial utvikling (2.1.3), ikke blir realisert for folkegruppene i Nigerdeltaet.

4.2.4 Fortsatt protester

Urolighetene i Nigerdeltaet pågår fremdeles. Oljeproduksjonen stod stille i flere år på grunn av konfliktene som tok en voldelig vending (Aweto 2006, 105). Nå er som nevnt produksjonen i gang igjen (3.4.1), til tross for protesterende lokalbefolkning. 18. september 2008 stod det en liten notis i *Vårt Land* om angrep på Shell sine installasjoner og trusler om utvidelse av krig mot oljeselskapene fra MEND (Movement for the Emancipation of the Niger Delta) som er en av flere opprørsgrupper i Nigerdeltaet³⁵. Lokalbefolkningen ønsker å få større kontroll over naturressursene som befinner seg der de bor, men får ikke mulighet til å disponere disse selv. Selvbestemmelsesretten (2.1.3) kan derfor sies å bli krenket i Nigerdeltaet. Det er den nigerianske regjeringen som disponerer oljeforekomstene i området, og lokalbefolkningen ser som sagt lite til inntektene av disse. Til tross for at en form for demokrati har erstattet militærregimet i landet, har ikke dette ført til en større forbedring for folkegruppene i Nigerdeltaet foreløpig.

4.2.5 Politikk

Amnesty International³⁶, Human Rights Watch³⁷ og Webb og Carstens³⁸ kritiserer StatoilHydros passivitet i forhold til det som skjer i Nigeria. Kenneth Roth, hovedleder i Human Rights Watch, uttaler at oljeselskap ikke kan late som om de ikke vet hva som skjer, noe han opplever når de ikke tar avstand, eller foretar seg noe, i forhold til menneskerettighetsbruddene som pågår³⁹. Statoils første reaksjon på kritikken de ble møtt med på midten av 1990-tallet, var at de ikke hadde mulighet til å involvere seg politisk. Dødsstraffene på Saro-Wiwa og Amina Lawal mente Statoil ble for politisk for dem – de kunne ikke gjøre noe i forhold til dette⁴⁰. En slik holdningen til menneskerettighetsbruddene var kritikerne uenige i, og kritiserte oljeselskapene for å være med og opprettholde militærregimet i Nigeria. Roth påstår at oljeselskap drar fordeler av undertrykkende regimer, og argumenterer dermed for oljeselskapenes plikt til å prøve å stoppe menneskerettighetsbruddene som skjer. StatoilHydro mener det ikke er deres ansvar å påvirke politiske avgjørelser og på den måten prøve å forhindre at samarbeidslandet begår

³⁵ "Angrepet," *Vårt Land*, 18. september 2008.

³⁶ <http://amnesty.no/web.nsf/pages/326324AF4FB8F8CAC1256C22003CA782> 10. juni 2008

³⁷ <http://hrw.org/english/docs/1999/02/23/nigeri804.htm> 29. september 2008

³⁸ http://www.ethicalcorp.com/resources/downloads/20084163827_ECI%20%20Corporations,%20Institutions%20and%20Better%20Governance.pdf 29. september 2008

³⁹ <http://hrw.org/english/docs/1999/02/23/nigeri804.htm> 29. september 2008

⁴⁰ <http://amnesty.no/web.nsf/pages/326324AF4FB8F8CAC1256C22003CA782> 10. juni 2008

menneskerettighetsbrudd, men at dette ansvaret ligger hos Utenriksdepartementet (Noreng 2008, 42; Sandnes og Tranøy 2008, 36). Norske menneskerettighets- og miljøorganisasjoner er av en annen mening og synes det er uakseptabelt å samarbeide med land som begår menneskerettighetsbrudd og mener StatoilHydro har et ansvar både siden de har makt og mulighet til å gjøre noe, og fordi Staten er den største eieren av bedriften.

Lund påpeker at StatoilHydro ikke må forveksles med norsk utenrikspolitikk, og synes ikke det kan stilles andre krav til dem enn konkurrerende selskap (Sandnes og Tranøy 2008, 42-43). StatoilHydro ser med andre ord på kravene fra ulike menneskerettighets- og miljøorganisasjoner om å boikotte samarbeidsland eller bruke sin makt til å påvirke politisk, som noe som ikke går inn under hva deres samfunnsansvar omfatter. Selv om Staten er en stor eier i oljeselskapet, mener StatoilHydro de skal opptre politisk nøytralt (Noreng 2008, 36). Det som konsernsjefen ser på som selskapets ansvar, er å handle i samsvar med menneskerettighetene og passe på å ikke bryte menneskerettighetene innad i deres virksomhet. Men det betyr ikke at menneskerettighetsbrudd ikke kan forekomme i samarbeidslandene (Sandnes og Tranøy 2008, 53).

4.3 Andre spilleregler i Angola og Nigeria

I tillegg til kritikken når det gjelder StatoilHydro sin politiske nøytralitet, blir StatoilHydro møtt med kritikk når det gjelder hvordan de opptrer i henholdsvis Norge og andre land. I følge rapporten "Statoil in Nigeria. Transparency and local content" som Fellesrådet for Afrika og Framtiden i våre hender ga ut i 2006, opererer StatoilHydro med andre regler i Nigeria enn i Norge (Amadi et al. 2006). Oljeselskapet stiller ikke de samme kravene, og opererer med ulike standarder i Norge og andre land. Dette ser vi også ut i fra artikkelen "Uten spilleregler" i Verdensmagasinet X som handler om oljeselskapets framturen i Angola (Sæbø 2009b, 20-21). Kritikerne mener StatoilHydro opererer med større åpenhet og innsyn i Norge enn i Angola og Nigeria hvor dette er mangelvare. I Norge blir det offentliggjort hva slags miljøkonsekvenser eventuelle utbygginger vil få, mens dette ikke blir offentliggjort på samme måte i for eksempel Nigerdeltaet.

4.3.1 Oljeselskapets framturen

Lederen i Open Society International i Angola, Elias Isaac, mener det norske oljeselskapet ikke oppfører seg moralsk ansvarlig i Angola. StatoilHydro er involvert i lyssky avtaler i følge

Isaac, og selskapet nekter å delta når hans organisasjon ønsker å snakke med dem. Isaac hevder at ingen av de internasjonale selskapene har mulighet til å oppføre seg moralsk eller etisk i Angola, men alle faller inn i det samme mønsteret hvor det ikke er åpenhet rundt avtaler. Fernando Macedo, en angolsk statsviter og universitetslærer, er av en litt annen oppfatning enn Isaac. I følge Macedo har oljeselskapene som opererer i Angola også mulighet til å oppføre seg moralsk og oppnå åpenhet. Måten å få til det, mener han vil være dialog mellom oljeselskapene hvor de avtaler spilleregler. Både Isaac og Macedo kritiserer Hydro for å ha betalt til Eduardo dos Santos (Angolas president) fond årlig mellom 1998 og 2003. Dette fondet sponser boliger til statsansatte, og fondet er kjent for veldedighetsball og missekonkurranser. Dette mener Isaac og Macedo at Hydro var klar over. Støtten vestlige oljeselskap gir til myndighetene i Angola (som går til eliten) er langt større enn pengene som går til sivilbefolkningen gjennom blant annet sosiale prosjekt (Sæbø 2009b, 20-21).

4.3.2 Åpen og modig

Som vi så i det forrige kapitlet (3.1; 3.2), er en åpen dialog med lokalsamfunnet en viktig forutsetning for å handle bærekraftig, og det å være åpen en av verdiene til StatoilHydro. Allikevel er det tydelig mangel på nettopp dette i oljebransjen i Afrika (Basse 2006, 11). Helge Ryggvik er blant dem som kritiserer Bærekraftrapporten til det norske oljeselskapet for å ha sine begrensninger. Han påpeker at problemene i Nigerdeltaet er like store i dag som for ti år siden da oljeselskap innførte rapporter for bærekraft nettopp på grunn av de dramatiske hendelsene i Nigeria (Shell var først ute, tett etterfulgt av StatoilHydro). Hvilken effekt har Bærekraftrapporten på å fremme menneskerettighetene? Viser StatoilHydro åpenhet i Bærekraftrapporten? På den ene siden er de åpne om budsjett, regnskap, mål og tiltak i forhold til samfunnsansvar. Men på den andre siden kan de kritiseres for ikke å være åpne om feil, korrupsjon og uønskete hendelser (se også 3.2.6). For eksempel kom det ikke frem av Bærekraftrapporten i 2004 at tidligere konsernsjef i Statoil, Olav Fjell, måtte gå på grunn av korrupsjonsanklager i Iran (Ryggvik 2006, 41-42).

Til tross for konsernsjefens uttalelser om åpen og aktiv dialog med lokalsamfunnet (3.1.1), opplever likevel ikke lokalbefolkningen i Nigerdeltaet og Angola at det er slik StatoilHydro opptrer. Det er nettopp mangel på dette StatoilHydro blir kritisert for. Som vi så (3.1.2) var et av områdene hvor StatoilHydro hadde oppnådd framskritt i løpet av 2007, å ikke bare basere valgene sine på konsekvensene i forhold til selskapets egne interesser, men vertssamfunnets interesser. I forhold til protestene i Nigerdeltaet og det som Isaac meddeler, kan man stille seg

undrende til om disse framskrittene virkelig har skjedd. Men på den andre siden vil ikke framskritt si at man har nådd målet. Bærekraftsrapporten nevner heller ingen konkrete eksempler på framskritt. Det er altså mulig de sikter til framskritt i andre land enn Angola og Nigeria. Men dette kunne gjerne ha kommet frem i bærekraftsrapporten ved å vise til konkrete eksempler.

Det er en uoverensstemmelse mellom det StatoilHydro formidler som deres praksis i landene de opererer, og hva befolkningen i oljelandene opplever som StatoilHydro sin praksis. Hva er årsaken til kritikernes oppfattelse av at StatoilHydro ikke offentliggjør miljøkonsekvensene i like stor grad i Nigeria som i Norge? Hvorfor opplever angolaneerne Isaac og Macedo at det norske oljeselskapet ikke oppfører seg like bra i Angola som i Norge? Er det forskjell på kravene fra regjeringenes sin side som fører til ulik praksis? Det kan se ut som om StatoilHydro har et potensial til å sette og praktisere strengere krav i forhold til åpenhet og innsyn i land som Angola og Nigeria. De kan forhåpentligvis gjøre mer for å snu negative konsekvenser av oljeproduksjonen til positive. Tør StatoilHydro å satse på å imøtekomme kritikken de blir stilt ovenfor og forbedre dette?

Modig er også en av StatoilHydro sine verdier (3.2.2). Hvorfor offentliggjøres ikke feilgrep, miljøkonsekvenser av oljevirkosomheten i Nigerdeltaet, sosiale og økonomiske konsekvenser av oljevirkosomheten i Angola og mangel på åpenhet i forhold til lokalbefolkningen? Er det norske oljeselskapet modige og åpne i forhold til feil og mangler de gjør og har? Eller er det bare det positive og det som fungerer de er åpne om? Kunne StatoilHydro vært modigere i forhold til å si ifra angående menneskerettighetsbrudd som skjer i Nigeria og Angola? Gjelder verdien modig bare i forhold til å satse på oljevirkosomhet og utvide produksjonen med mål om størst mulig profitt? Eller gjelder modig også i forhold til å tørre å satse på samfunnsansvar uansett om det fører til profitt eller ei?

4.3.3 Proteksjonisme og nyliberalisme

I følge Ryggvik har StatoilHydro et spesielt ansvar ovenfor oljeland som Angola og Nigeria. Han kritiserer det norske oljeselskapet for å handle umoralsk ved å ta ut grunnrente fra fattige oljeproduserende land. Som tidligere nevnt (3.3.5) tjener StatoilHydro atskillig mer enn de betaler i skatter til Angola. Det umoralske ved dette, mener Ryggvik er at Staten og Statoil førte en proteksjonistisk linje i Norge overfor utenlandske oljeselskap. På den måten sørget de for at oljeinntektene ble i landet. Ryggvik kritiserer oljeselskapet for å forskjønne

sin egen historie ved å si at de alltid har hatt et godt forhold til utenlandske selskap. Nå har StatoilHydro en nyliberalistisk oppfatning hvor de formidler til oljeland at proteksjonisme og begrensninger er galt. StatoilHydro burde heller vise åpenhet og oppriktighet i forhold til sin historie og gi råd til oljeland istedenfor å tappe dem for oljeressursene og utnytte svake regjeringer i følge Ryggvik (2006, 34-45).

Kappløpet blant internasjonale oljeselskap om å få tilgang på oljeressursene i Afrika, har vært med å føre til økt militarisering og utbytting av Afrika. I stedet for å føre til utvikling og velferd, har oljen blitt en kilde til konflikt og stagnasjon for oljelandene i Afrika (Obi 2006, 29). I forbindelse med petroleumsproduksjon blir ofte det økonomiske begrepet grunnrente benyttet. Dette begrepet representerer et politisk og moralsk problem. Årsaken til det, er at verdiene ikke står i forhold til arbeidsinnsatsen. Ryggvik trekker frem Ekofisk og Statfjord i Norge og Girasoll i Angola som eksempler på oljefelter hvor overskuddet er mange ganger større enn vanlige lønnsomme kapitalistiske foretak. Oljen skaper enorme inntekter. Dette gjør at vi får et oljekappløp. Både stater, oljeselskap og lokalsamfunn ønsker å få styring og kontroll over oljeressursene fordi det gir så stor avkastning. Oljeselskapet (og den norske staten) håver inn grunnrente både fra norsk og internasjonal sokkel. StatoilHydro er med å innkassere grunnrente fra blant annet Angola (Ryggvik 2006, 37-38).

4.3.4 Ikke-fornybar ressurs

Selvbestemmelsesretten

Ved å tappe landene for oljeressursene og dra fordel av oljelands svake regjering, kan det stilles spørsmål ved oljeselskapets fremtreden i forhold til selvbestemmelsesretten (2.1.3). Ryggvik oppfatter det som ”umoralsk at overskuddet fra oljevirkksomheten skal gå til selskapene og ikke til landene som forvalter oljeressursene” (Simonsen 2006, 67). StatoilHydro betaler signaturbonuser og skatter for å få lisenser og utvinne olje. Men dersom oljelandet selv hadde hatt den nødvendige kunnskapen og industrien som trengs for å lete etter og produsere olje, ville landet ha tjent atskillig mer på oljeressursene. Det kan se ut som en kortsiktig løsning fra regjeringens side å la internasjonale oljeselskap forvalte oljeressursene i for eksempel Angola og Nigeria. Lokalbefolkningen som ser minst til oljeinntektene, er de som protesterer på denne utnyttningen av ikke-fornybare ressurser. Hva tenker StatoilHydro om det å tappe landene for oljeressursene? Gjør StatoilHydro noe for å ivareta selvbestemmelsesretten når ikke regjeringen i Nigeria gjør det?

Erfaringsoverføring

Med tanke på konfliktene og kampen om kontroll over naturressursene i Nigerdeltaet, den store andelen av mennesker som lever under fattigdomsgrensen i henholdsvis Angola og Nigeria, og mangel på teknologisk kunnskap ser det foreløpig ikke ut til at lokalbefolkningen har fått anledning til å nyte godene av den vitenskaplige fremgangen som oljeselskapene har oppnådd. Vi ser tendenser til at dette kanskje kan snu, etter hvert som oljeselskap som StatoilHydro investerer i blant annet lokal utdanning, men hvor mange gjelder dette? Dersom det fremdeles bare er noen få som får tilgang på kunnskap innen petroleumsteknologien, vil det sannsynligvis fortsette å være en liten elite som får glede av oljeressursene og inntektene disse skaper, mens størstedelen av befolkningen ikke får ta del i dette dersom man ikke gjør ytterlige tiltak for å unngå den skjeve fordelingen. StatoilHydro møter kritikk både når det gjelder å dele sine erfaringer og kunnskaper, skape arbeidsplasser for lokalt ansatte og benytte seg av lokale leverandører (Fellesrådets Afrikaårbok 2006).

Assistentrolle

Deltakelse fra nigerianske selskap i oljevirkosomheten begrenser seg på grunn av den manglende tekniske og administrative kunnskapen. Det finnes enkelte oljeselskap i Nigeria, men disse er avhengige av utenlandske selskap for å kunne produsere olje (Aweto 2006, 96). Angola har som nevnt oljeselskapet Sonangol. Med sin tekniske kompetanse har StatoilHydro mulighet til å dele erfaringene sine, drive teknologioverføring og bidra til lokal kompetanse (Simonsen 2006, 69). Ryggvik er av den oppfatning at dette burde ha vært StatoilHydro sin overordnede målsetning i stedet for å konkurrere om oljeressursene i land som Angola og Nigeria. Ved heller å ha inntatt en teknisk assistentrolle kunne StatoilHydro ha hatt en positiv rolle i utviklingen av oljevirkosomheten i fattige oljeland. Dette vil i følge Ryggvik ha ført til en lavere økonomisk risiko for oljeselskapet, det ville skapt flere norske arbeidsplasser og mer tilførsel av teknologi samtidig som grunnrenten ville ha blitt mer rettferdig fordelt. En annen måte å unngå å bidra til menneskerettighetsbrudd for det norske oljeselskapet, er å unngå investeringer i land som er i krig eller områder som er okkupert av fremmede styrker i følge Ryggvik (2006, 42).

Dobbelrolle

Noen kritikere og enkelte organisasjoner (som for eksempel MEND) ønsker internasjonale selskap som StatoilHydro ut av Afrika, men flesteparten ønsker at de skal fortsette, bare på en annen måte enn de gjør nå. En måte å gjøre dette på som kommer frem i Fellesrådets

Afrikaårbok 2007, er at vestlige oljeselskap deler sin erfaring med afrikanske oljeland slik som også Ryggvik påpeker ovenfor StatoilHydro. Vi har også sett (3.3.6) at StatoilHydro selv er opptatt av erfaringsoverføring som noe de kan bidra med. Men gjør de dette? Er det mulig for et internasjonalt oljeselskap som StatoilHydro å ha interesser i oljeressursene i et land og samtidig bidra med teknologisk kunnskap og egne erfaringer til befolkningen i det samme landet? Dette er også et spørsmål som kritikere stiller i forhold til den norske staten sin dobbeltrolle når det gjelder opprettelsen av Olje for Utvikling (OFU) og deres eierandeler i StatoilHydro. OFU er et bistandsprosjekt hvor de ønsker å hjelpe oljeland som for eksempel Angola til å få mest mulig ut av sine oljeressurser selv. Samtidig er Staten eier i StatoilHydro med målet om å tjene mest mulig på oljeressursene i samme land. Dette er en balansegang som kritikere, for eksempel Fred Ketil Hansen, mener er umulig å få til⁴¹.

4.3.5 Lokalbefolkningen

I Nigeria stiller regjeringen krav om "local content" til oljeselskapene når de gir signaturbonus. "Local content" vil si at oljeselskapene skal benytte seg av lokale arbeidere og leverandører. I følge Simonsen benytter ikke StatoilHydro seg av lokale arbeidere i Nigeria, men nigerianske arbeidere. StatoilHydro skriver om lokalt ansatte i Nigeria, men hva som er lokalt kan diskuteres. Simonsen kommenterer at StatoilHydros ansatte ikke kan sies å være lokale fordi de ikke er fra område hvor oljevirkksomheten pågår. På den måten skaper ikke oljevirkksomheten arbeidsplasser for lokalbefolkningen. Dette er med å bygge opp under misnøyen med oljevirkksomheten blant lokalbefolkningen (som vi så under avsnitt 4.2.3). I tillegg skryter StatoilHydro av at de er opptatt av å ta ansvar og oppfylle arbeidstakerrettighetene for sine lokalt ansatte, og at de på denne måten kan bidra positivt med sin tilstedeværelse. Simonsen er ikke like imponert, for antall lokalt ansatte utgjør "bare en håndfull" (Simonsen 2008, 72). Ved å skape lokale arbeidsplasser, benytte lokale underleverandører og kjøpe tjenester kan StatoilHydro være med å skape økonomisk utvikling slik at det gagnar landet de investerer i.

Videre kritiserer Simonsen det norske oljeselskapet for å unngå lokalbefolkningen fremfor å skape kontakter som kan føre til nye arbeidsplasser, et godt samarbeid og positive ringvirkninger for lokalsamfunnet. StatoilHydro holder seg stort sett offshore og har lite kontakt med lokalbefolkningen (noe som også var en unnskyldning Statoil brukte for å ikke

⁴¹ <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2119996.ece> 22. september 2009

involvere seg i konfliktene i Nigerdeltaet på midten av 1990-tallet). Oljen som produseres offshore, tankes direkte i skip som går til kjøperen istedenfor å ta veien om land. Simonsen kritiserer Statoil for å se på lokalbefolkningen som ”et dyrt og brysomt mellomledd som unngås” (Simonsen 2008, 73).

4.3.6 Ansvar i Angola

Som vi så i forrige kapittel (3.3), har Angola en svak regjering, og de mangler velutbygde institusjoner. I følge Arne Wiig og Magdalena Ramalho og Ingrid Birkelund bør oljeselskap ta ansvar for at deres virksomhet kommer den fattige befolkningen til gode når ikke vertslandet er i stand til å ta dette ansvaret (Wiig og Ramalho 2005; Birkelund 2006, 71-73). Tar StatoilHydro ansvar når regjeringen er for svak til å kreve det? Wiig og Ramalho kommer frem til at oljeselskapene som blant annet StatoilHydro stort sett bare tar samfunnsansvar som øker profitten. Her ser vi at StatoilHydro ikke benytter seg av fordelene de har, i følge Noreng (3.1.4), til å ta samfunnsansvar også når det ikke fører til økt profitt. Derfor mener de at frivillige organisasjoner må legge press på oljeselskapene for å ta samfunnsansvar i Angola. Dette til tross for undersøkelser de har foretatt som viser at dette er en lav motivasjonsfaktor for å ta samfunnsansvar i følge selskapene selv. Birkelund er av samme oppfatning som Wiig og Ramalho når det gjelder oljeselskapenes makt til å påvirke statlig politikk. Men Birkelund hevder at det kreves vilje og samordning mellom de ulike oljeselskapene for å få til positive ringvirkninger av deres virksomhet. For eksempel må oljeselskapene sammen bli enige om å kreve offentliggjøring av inntektene staten får i form av signaturbonuser og andre oljeinntekter, i tillegg til hvor mye olje som utvinnes. Dette har vært, og er fremdeles, et problem i Angola. Staten har krevd at slik informasjon ikke offentliggjøres, noe som fører til mangel på innsyn og åpenhet og vanskeligheter med å avsløre og få bukt med korrupsjonen i landet.

StatoilHydro oppgir at samfunnsansvar skal være med å gi lokale ringvirkninger og satsning på menneskerettighetene. Selv om StatoilHydro har vært i Angola i 17 år, har vi ikke sett mye til dette ennå (se 3.3). Oljevirksomhetens utnyttelse av landets ikke-fornybare ressurs, og at dette ikke kommer den fattige befolkningen som utgjør 70 prosent av landets innbyggere til gode, kan sies å være brudd på blant annet rettighetene om levestandard og helse og retten til utvikling.

4.4 Sosiale prosjekt

I det forrige kapitlet så vi at StatoilHydro engasjerer seg i sosiale prosjekt i Angola og Nigeria (3.3.6; 3.4.6). Akassa-prosjektet i Angola har fått mye skryt for å være et godt prosjekt, og StatoilHydro forteller om positive resultater for lokalbefolkning som de ulike prosjektene de støtter, fører til. På den andre siden møter oljeselskapet mye kritikk for sine sosiale prosjekt. StatoilHydro sitt bidrag til slike prosjekt ble omdiskutert i mediene i 2008⁴². Hva er galt med engasjementet i sosiale prosjekt? Er det ikke slike engasjement kritikerne etterlyser hos oljeselskapet? Hva går kritikken mot engasjementet i sosiale prosjekt ut på?

4.4.1 Sikre omdømme

Isolert sett har selskapenes veldedighet en positiv virkning i følge Ryggvik (2006, 41). Videre mener han de sosiale prosjektene oljeselskap som StatoilHydro gir til, er en utgift hvor målet er å skape et positivt omdømme for selskapet, og at det aldri dreier seg om prosjekt hvor makten til elitene i landet blir utfordret. StatoilHydro sine utgifter til sosiale prosjekt er ikke så omfattende eller store at de truer overskuddet til oljeselskapets virksomhet. Ryggvik beskriver disse prosjektene som glansbilder som dekker over problemer. Øyvind Dahl er av samme oppfatning som Ryggvik. Fra foredraget Dahl holdt på NMS i Kristiansand 15. september 2008 kom det frem at han mener oljeselskap som StatoilHydro driver med samfunnsbygging i samarbeidslandene for å skape seg et godt omdømme. Samfunnsansvar ”er mest omdømmebygging som gjør seg på glansede brosjyrer” i følge Dahl. Videre mener han at ”bedriftene er i disse landene for å tjene penger”, og ikke for å utvikle landet. Dette synes Dahl ikke i seg selv er ”etisk forkastelig”, men dersom bedrifter ikke sier i fra om overgrep, korrupsjon og vanstyre, men lukker øynene for dette, mener Dahl bedriftene kan kritiseres. Forslaget og konklusjonen hans er at næringslivet bør og kan bruke kompetansen til blant annet misjonsorganisasjoner og altså gi støtte til bistandsarbeidet som disse driver i de aktuelle landene.

Vårt Land skriver at forskere mener ”norske selskaper tenker profitt fremfor utvikling”⁴³. Dette er slik Dahl kommenterer, ikke etisk forkastelig i seg selv. Kullerud mener StatoilHydro sine sosiale prosjekt i Angola ikke bare er omdømmesmykking. ”Vi ønsker en bærekraftig

⁴² ”Smykker omdømmet i u-land,” *Vårt Land*, 11. september 2008; ”Oljeselskaper bør støtte kirker,” *Vårt Land*, 2. februar 2008

⁴³ ”Smykker omdømmet i u-land,” *Vårt Land*, 11. september 2008

virksomhet. Vi har langsiktige mål i Angola og andre land vi opererer i. Dette er også viktig for egen lønnsomhet.”⁴⁴ Det at StatoilHydro viser samfunnsansvar ved å gi støtte til sosiale prosjekt, kan både føre til hjelp til de menneskene prosjektene omfatter i tillegg til profitt for selskapet. Det norske oljeselskapet kan ha flere hensikter med å støtte sosiale prosjekt, og det er mulig hovedhensikten er profitt og ikke utvikling.

Godal (2006, 77) mener StatoilHydro bidrar til samfunnsutvikling gjennom sosiale prosjekt uten at dette markedsføres eller settes i en reklamesammenheng. Hva da med informasjonen på oljeselskapets hjemmeside? Er ikke dette markedsføring? Akassa-prosjektet i Nigeria er godt markedsført. Dette prosjektet roses og skrytes det av, og er som sagt blitt sterkt profilert (3.4.6). Profileringen som det beste samfunnsprosjektet og av prisene StatoilHydro har mottatt for dette prosjektet, kan oppfattes som omdømmebygging. Er målet med å profilere dette sosiale prosjektet profitt eller ikke? Ryggvik og Dahl ville gjerne ha sagt at hensikten med å profilere for eksempel Akassa-prosjektet er profitt, mens StatoilHydro kanskje ville formulert hensikten annerledes. I følge StatoilHydro er deres motivasjonsfaktorer for å drive sosiale prosjekt i Angola å redusere selskapets risiko, oppfylle internasjonale standarder og forbedre forholdene i vertslandet (Kolstad et al. 2008). Kolstad et al. reagerer på at StatoilHydro ikke oppgir profittensyn som en motivasjonsfaktor fordi dette ikke er i samsvar med resultatene som Wiig og Ramalho (2005) kom frem til.

4.4.2 Kompetanse på utviklingsarbeid

I følge Vårt Land sier StatoilHydro at de ikke kan drive utviklingsarbeid⁴⁵. Ivar Kolstad et al (2008) stiller også spørsmålsteget ved oljeselskaps forutsetninger for å drive prosjekt som skal fremme utvikling. Videre hevder han at bedriftene er relativt ineffektive når det gjelder å fremme utvikling i et land. En av årsakene til dette, er manglende kunnskap fordi få ansatte i for eksempel StatoilHydro har bakgrunn fra utviklingsarbeid og har lite kompetanse innen utviklingsspørsmål. Da kan de heller gi pengene de ønsker å bruke på utviklingsarbeid for å få til en bærekraftig virksomhet, til dem som driver med, og er gode på, utviklingsarbeid.

Ansatte i oljeselskap har stort sett bakgrunn fra ledelse, tekniske fag og markedsføring, og dette kan føre til et teknisk fokus også når det gjelder sosiale prosjekt. Faren blir da en tilnærming til utviklingsprosjektene som et teknisk problem og ikke et sosialt eller politisk. På

⁴⁴ ”Smykker omdømmet i u-land,” *Vårt Land*, 11. september 2008

⁴⁵ ”Smykker omdømmet i u-land,” *Vårt Land*, 11. september 2008

den andre siden trekkes Akassa-prosjektet til StatoilHydro frem som et godt eksempel på at oljeselskapet har hatt en bevisst tilnærming og fått til et godt utviklingsprosjekt. Dette har de klart ved å implementere kompetansen på utvikling som frivillige organisasjoner har. Selv om Akassa-prosjektet er et av de bedre sosiale prosjektene StatoilHydro har fått til, tar heller ikke dette prosjektet fatt i de negative konsekvensene oljevirkksomheten i Nigeria fører til generelt, eller det overordnede problematikken i landet som gjelder styresettet (Kolstad et al. 2008, 10). Heller ikke med dette prosjektet blir eliten utfordret, eller hovedårsaken til problemene tatt opp.

4.4.3 Konsultering og behovsvurdering

I tillegg møter StatoilHydro kritikk som handler om at det som regel er ut i fra egne interesser sosiale prosjekt blir valgt ut, eller det kan være tilfeldig hvilke prosjekt som velges. I følge Kolstad et al. blir det ikke de som trenger hjelpen mest, som er mottaker av StatoilHydro sin støtte. ”Når CSR tiltak velges, er det sjelden på bakgrunn av en grundig analyse av behov fra vertslandet” (Kolstad et al. 2008, 9). Kolstad et al. hevder at det i mange tilfeller er bedriftens og ikke lokalsamfunnets behov som prioriteres. Konsultasjoner og forespørsler blir sjelden benyttet, og dersom de gjør det, er det som regel eliten og ikke de svakeste i samfunnet som blir konsultert. Ut i fra dette ser vi at de sosiale prosjektene først og fremst retter seg mot oljeselskapets interesser heller enn samfunnets interesser. Videre kritiserer Kolstad et al. oljeselskapene for å ikke koordinere sine sosiale prosjekt med andre aktører og med utviklingsplanene til vertslandet. Dette til tross for at StatoilHydro mener de har oppnådd fremskritt når det gjelder å støtte utviklingsambisjonene til vertssamfunnene (se 3.1.2).

4.4.4 Konflikter

Enkelte ganger kan hjelpen som gis føre til negative konsekvenser i stedet for positive. For eksempel ved at noen folkegrupper blir favorisert over andre. Dette kan igjen føre til opprør fra dem som føler seg oversett og urettferdig behandlet. Istedenfor å bidra til utvikling, bygger man opp under konflikter og grupperinger som kan bli bitre fiender. I Nigerdeltaet bor det som nevnt mange ulike etniske folkegrupper, og ved å gi enkelte av folkegruppene fordeler fremfor andre, kan dette være med å skape og underbygge etniske konflikter. Dette er det viktig å være klar over dersom man skal vurdere sosiale prosjekt, men som StatoilHydro blir kritisert for å ikke ta med i sin vurdering. Ved å samarbeide med frivillige organisasjoner som har kunnskap om slike problemstillinger, kan StatoilHydro sannsynligvis oppnå et bedre utviklingsprosjekt som kommer samfunnet til gode.

4.4.5 Evaluering

Konklusjonen Kolstad et al. (2008) kommer frem til i rapporten ”Hvordan gjøre gode ting bedre? Norske bedrifters CSR aktiviteter i utviklingsland”, er blant annet at evalueringen av sosiale prosjekt er mangelfull. Etter å ha undersøkt StatoilHydro i Nigeria (i tillegg til Kina, Nepal og Brasil), konkluderes det med lite fokus på å dokumentere utviklingseffekten av de sosiale prosjektene. Grundige og systematiske evalueringer av prosjektene og deres effekt er fraværende. Hvorfor evaluerer ikke StatoilHydro sine samfunnsprosjekt? Når StatoilHydro selv mener de bruker en god del penger på slike prosjekt, bør det ikke da være av interesse hvilken effekt prosjektene har? Siden bedriftene ikke sørger for at prosjektene de støtter blir evaluert, vet de heller ikke om støtten de gir har noen effekt – eventuelt om det har en positiv eller negativ effekt på samfunnet. Hvem påvirkes av tiltakene, og på hvilken måte påvirkes de? Det vil heller ikke være mulig å lære av tiltakene og forbedre disse når man ikke har noe grunnlag å gå ut fra.

5.0 Veien videre

Nå har jeg sett på hva StatoilHydro sier de gjør i forhold til det å ta samfunnsansvar og ivareta menneskerettighetene, og hva kritikerne oppfatter som StatoilHydro sin praksis. I dette siste kapitlet vil jeg diskutere forslag til forbedringer og løsninger som det norske oljeselskapet kan gjøre i forhold til å fremme menneskerettighetene. I tillegg vil jeg kommentere noe av kritikken StatoilHydro møter, og StatoilHydros framturen.

5.1 Penger og makt

5.1.1 Profitthensyn

Det er klart at StatoilHydro er et oljeselskap hvor målet er å skape mest mulig profitt. Det at de er børsnotert gjenspeiler også at deres oppgave er å skape inntekt ved å utvinne olje. Selv om Staten eier deler av StatoilHydro, er de selvsagt ikke Utenriksdepartementet. De ulike aktørene har forskjellige roller, og alle må utføre sin rolle i samfunnet. Men dette må ikke bli en måte å fraskrive seg ansvar på. Selv om menneskerettighetene først og fremst gjelder forholdet mellom staten og det enkelte individ, har vi sett at bedrifter også har et ansvar i forhold til menneskerettighetene som det ser ut til at både sivilsamfunnet og bedriftene har godtatt. Derfor er jeg av den mening at dette ansvaret også må følges opp, og er en del av oppgavene til blant annet oljeselskap som StatoilHydro.

Ut i fra dette mener jeg et kritisk blikk på samfunnsansvaret StatoilHydro utfører, er viktig. Samtidig må man ikke glemme at StatoilHydro er et oljeselskap og ikke en statlig aktør eller en NGO (ikke-statlig organisasjon). Det å krevne at deres fokus eller mål skal være noe annet enn profitt, vil være urealistisk. Da ville det ikke vært snakk om en bedrift, men en organisasjon. Samfunnet trenger begge deler – både bedrifter og organisasjoner. Altså oppfatter ikke jeg StatoilHydros mål som uetisk, men hvordan en bedrift går fram for å nå sine mål, kan diskuteres og eventuelt kritiseres. Hva er den beste veien for å nå målet? I tillegg kan det diskuteres om det er uetisk å tenke på profitt før menneskerettighetene. Kan det kreves av det norske oljeselskapet at de skal sette menneskerettighetene før profitt? I mange tilfeller hvor StatoilHydro møter kritikk, handler det om deres fokus på inntjening fremfor menneskerettighetene. I følge Jens Scheirbeck skal bedrifter balansere mellom å skape profitt og beskytte menneskerettighetene (Eide et al. 2000, 162). Har StatoilHydro oppnådd en

tilfredsstillende balanse her? I følge Godal har StatoilHydro funnet en god balanse (2006, 77). Kritikerne som for eksempel miljø- og menneskerettighetsorganisasjoner, er av en annen oppfatning. De mener at StatoilHydro gjør for lite i forhold til menneskerettighetene (kapittel 4.0). Men kritikerne er kanskje mer idealistiske enn realistiske?

5.1.2 Maktspill

Som vi så i et tidligere kapittel (2.0) hevdes det at StatoilHydro har mulighet til å presse land som for eksempel Angola til å bedre menneskerettighetssituasjonen i landet. På den andre siden kan vi tenke oss at dette går begge veier; Angola har makt over StatoilHydro fordi selskapet er avhengig av å få være med i oljeutvinningen i dette oljeressursrike landet. Det ville vært et stort tap for StatoilHydro dersom de måtte trekke seg ut av Angola fordi dette landet er en av de viktigste bidragsyterne til selskapets årlige produksjonsvekst. Derfor er det ikke så enkelt som organisasjoner gjerne hevder. Dersom StatoilHydro skulle presse Angola til å respektere menneskerettighetene ved å true med å trekke seg ut av landet dersom de ikke fulgte opp kravene StatoilHydro stilte, ville dette være en stor risiko for selskapet. Samtidig er det å være modig en av verdiene til StatoilHydro, og det kan diskuteres om de kan bli modigere i å sette krav i forhold til vertslandet og prioritere menneskerettighetene i større grad.

5.2 *Politikk og miljø*

5.2.1 Politisk endring

Å gi støtte til sosiale prosjekt kan være en god måte å være med å fremme menneskerettighetene. Å bidra med støtte til Akassa-prosjektet er positivt. Det ser ut til å være til hjelp for de menneskene dette prosjektet omfatter, men det løser ikke konfliktene i Nigerdeltaet. For å få til en rettferdig og god fordeling av oljeinntektene, trenger man å få bukt med korrupsjonen og styrke demokratiet i landet. Korrupsjon og manglende demokrati er ofte hindringer for å fremme menneskerettighetene. Nnimmo Bassev, daglig leder av Environmental Rights Action i Nigeria, hevder at den nigerianske staten oppfattes som gjennommanipulert av oljebransjen, og at det tas lite hensyn til lokalbefolkningen (2006, 10). StatoilHydro kan være med å endre situasjonen i Nigeria ved å støtte tiltak som har som mål å få slutt på korrupsjonen og en bedre omfordeling av inntektene i landet slik at man kan få en bedre økonomisk utvikling. For å få til en løsning i forhold til de voldelige konfliktene som har oppstått i Nigerdeltaet på grunn av oljeutvinningen, kan oljeselskapene prøve å få til en

dialog med lokalbefolkningen. Da er det også viktig å ikke bare snakke med elitene, men også involvere både kvinner, ungdom, fattige, eldre osv. Dette har vi sett at StatoilHydro allerede har positive erfaringer med i forbindelse med Akassa-prosjektet (3.4.6).

5.2.2 Miljøtiltak

I tillegg har oljeselskapet et ansvar som må tas alvorlig i forhold til forurensningene i Nigerdeltaet. Miljøtiltak bør iverksettes og sørge for mindre forurensning og bedre ivaretagelse av miljøet og livsgrunnlaget til lokalsamfunnet. Dette er tiltak som kan løses teknisk, noe som kanskje gjør det enklere for oljeselskapet å løse, enn det å støtte prosjekt som er av politisk art. Å betale symbolske beløp som erstatning på eventuelle miljøskader oljeleting og oljeutvinningen medfører, er kortsiktige løsninger som ikke er bærekraftige. Det samme gjelder det å kjøpe godvilje hos lokalbefolkningen. Vi har tidligere sett hvordan folkegruppene i Nigerdeltaet reagerte på forventninger som ikke ble oppfylt (4.2). I følge Sir Geoffrey Chandler må lokale stemmer få bli hørt og det sivile samfunnet bli styrket (Eide et al. 2000, 18). Dette gjelder ikke bare for Nigeria, men de fleste land hvor dette er mangelfullt. For å oppnå et styrket sivilsamfunn, bør StatoilHydro ha fokus på å gi lokale en stemme, lytte til dem og følge opp samtalen de gjennomfører.

5.2.3 Fremskritt

Slik som flere kritikere hevder (4.3), er jeg enig i at StatoilHydro bør benytte seg av muligheten til å kreve mer av vertssamfunnet når det gjelder gjennomsiktighet, offentliggjøring og åpenhet i forhold til statlige inntekter og utgifter. Befolkningen i land som Angola og Nigeria må få innsyn i statlige regnskap. På den måten kan også oljeselskapet være med å bekjempe korrupsjon, noe som igjen kan være med å fremme utvikling og altså ivaretagelse av menneskerettighetene. Dette fremhever blant annet Eva Joly (en av verdens fremste korrupsjonsjegere). Hun mener at det som skjer i Nigeria angår oss i Norge siden vi er en del av oljemarkedet ved StatoilHydro sin tilstedeværelse i landet (Sæbø 2006, 145).

Til tross for at det fremdeles pågår korrupsjon i Nigeria, kan vi se forbedringer i landet de siste årene. Nigeria har klatret oppover på listene over minst korrupte land i verden. Selv om landet fremdeles har en lang vei å gå, er det synlige forbedringer når det gjelder korrupsjon, åpenhet og gjennomsiktighet. Nigeria har de siste årene forpliktet seg til å gi innsyn og offentliggjøring i tråd med "Publish What You Pay" (en internasjonal kampanje som ble lansert i 2002 og krever innsyn og åpenhet i statseide og multinasjonale selskap for å minske

rommet hvor storkorrupsjon skjer). Dette viser at det er mulig å få til en positiv forandring i korrupte land til tross for at det kan se nokså håpløst ut. Men forbedringene som er gjort, er ikke initiativ fra oljeselskapene, det er regjeringen som har stått for disse, nærmere bestemt den tidligere finansministeren, Ngozoi Okonjo-Iweala (Santana 2006, 83-85). StatoilHydro burde kanskje gjort mer for å være en pådriver og følge opp slike forbedringer. Ved sin tilstedeværelse i landet, kan StatoilHydro prøve å være et godt eksempel ved å vise at det er mulig å få til en god forretning ved å avstå fra korrupsjon og vise åpenhet og gjennomsiktighet. I følge kritikerne kan oljeselskapet forbedre sin praksis på dette området i både Angola og Nigeria.

5.3 Samarbeid

5.3.1 Oljeselskap, frivillige organisasjoner og stater

Chandler mener frivillige organisasjoner og oljeselskap trenger å finne et felles språk slik at de kan forstå hverandre. De har begge noe den andre kan trenge, samtidig som begge har noe å risikere ved å inngå et samarbeid. NGO⁴⁶ har kunnskap som oljeselskap kan trenge for å gjennomføre et godt samfunnsansvar som gir positive resultater, og oljeselskap har stor påvirkningskraft på stater som frivillige organisasjoner kan få god nytte av. Risikoen for oljeselskapene ved et slikt samarbeid, mener Chandler, vil være at de ikke kan trekke seg fra innsynet som frivillige organisasjoner vil få. På den andre siden risikerer NGO å bli anklaget for å samarbeide med fienden (Eide et al. 2000, 12).

Det å oppnå et samarbeid istedenfor å ha et fiendeforhold mellom NGO og oljeselskapene vil være positivt, og noe som igjen kan føre til bedre måloppnåelse. Det at frivillige organisasjoner får innsyn i oljeselskapet trenger ikke å være en ulempe, men kan heller sees på som en kontroll på at de praktiserer retningslinjene sine og kan være med å styrke tilliten samfunnet får til selskapet. NGO på sin side kan lære seg å si i fra om feilgrep oljeselskapet gjør, direkte til selskapet. På den måten kan det skapes grunnlag for videre samarbeid istedenfor å henge selskapet ut i media og anskaffe en fiende som da bruker tid og krefter på å forsvare seg heller enn å beklage seg og rette opp i feilene. I tillegg vil det være fruktbart å få med statene i et slikt samarbeid. Dersom både frivillige organisasjoner, staten og oljeselskap

⁴⁶ Det samme som frivillige organisasjoner, men bruker her NGO for å variere språket

går sammen om å støtte prosjekter som kan fremme menneskerettighetene, mener jeg at det kan føre til positive resultater på kortere tid.

5.3.2 Trekke seg ut

Alle, både stater, bedrifter, NGO, media og det sivile samfunn må bidra, slik som Arvind Ganesan foreslår, for at menneskerettighetene skal bli fremmet. Det krever gjennomsiktighet og åpenhet og at alle er aktive pådrivere for å få til forbedringer istedenfor å håpe på at økt handel vil gi resultater. Ganesan er av den oppfatning at bedrifter (og regjeringer) som påstår at økt handel med undertrykkende regjeringer er den beste måten å fremme menneskerettighetene på, tar feil. Dette er bare en myte fordi regjeringer som ikke er demokratisk valgte, ikke representerer landets befolkning (som for eksempel Angolas tidligere militærregime). Å håpe at økt handel vil gi resultater av seg selv, er naivt og ikke riktig. Det eneste det gjør, er å rettferdiggjøre millioninvesteringer i følge Ganesan (Eide et al. 2000, 65-68).

Altså kan det argumenteres for at StatoilHydro ikke bør samarbeide eller investere i stater som ikke har demokratisk valgte regjeringer. På den måten kan StatoilHydro unngå at oljeinntektene de bidrar til, ikke går til en elite som blir rike, men heller bidra til at økonomisk vekst fører til økonomisk utvikling. Et eksempel på et land som StatoilHydro med fordel burde ha trukket seg ut av, er Nigeria. Årsaken til det, er de tydelige protestene fra lokalbefolkningen mot oljeselskap og deres virksomhet i Nigerdeltaet. Her har vi sett at det pågikk, og fremdeles pågår, menneskerettighetsbrudd som en indirekte (og noen ganger direkte) årsak av oljevirksomheten. Hendelsene i Nigeria blir trukket frem både i litteraturen som handler om menneskerettigheter og oljeselskap (Eide et al. 2000; Brysk 2002; Carson og Kosberg 2003; Frynas og Pegg 2003; Fellesrådets Afrikaårbok 2006) og i utallige artikler i aviser, magasin og på internett som omhandler kritikk av oljevirksomhet (se litteraturlisten).

Dersom StatoilHydro hadde trukket investeringene sine i dette landet, kunne kanskje oljeselskapet oppnådd tillitt og et positivt omdømme istedenfor stadig kritikk og mistillit. Investeringene i Nigeria kunne ha blitt benyttet i andre prosjekt hvor virksomheten ikke fører til menneskerettighetsbrudd. Ved å trekke seg ut av land hvor det foregår grove brudd på menneskerettighetene som kan knyttes til oljevirksomheten, gir man signal om hva som forventes og kreves. StatoilHydro kan, slik de gjør i forhold til å satse på bedrifter (Due dilligence-sjekk), også innføre dette i forhold til stater de ønsker å investere i. Noen må være

de første til å ta ansvar og si i fra hvilke regler og krav de ønsker å handle ut fra, og forhåpentligvis vil andre følge etter. Men for at oljeselskap skal ta mer ansvar og tørre å sette krav til statene de investerer i, kan det se ut som om det må være et konkurransefortrinn som fører til profitt.

Et argument StatoilHydro har trukket frem i forbindelse med anbefalinger om å la være å investere eller trekke seg ut (for eksempel i Nigeria og Canada), er at dersom de trekker seg ut, vil andre selskap som er verre enn dem, gå inn (Simonsen 2006, 67). Argumentet om at StatoilHydro er bedre enn andre, avviser blant andre Isaac som uttaler at ”norske selskaper, også statseide StatoilHydro, oppfører seg ikke det grann bedre enn multinasjonale giganter som Chevron eller Shell” (Sæbø 2009b, 21). Den kanadiske forskeren, Dan Woynillowicz, hevder også at StatoilHydro ikke er bedre enn andre. Han mener det er feil som det norske oljeselskapet hevder at deres selskap er mer bærekraftig enn konkurrentenes virksomhet⁴⁷. Det at StatoilHydro ikke er bedre enn andre selskap, er også Ryggvik sin oppfatning av selskapet: ”Statoil er verken mer eller mindre umoralsk enn Esso og Shell” (Simonsen 2006, 67). Kanskje argumentet mot å trekke seg ut grunner i frykt for at konkurrenter overtar og oppnår profitt, heller enn miljø- eller menneskerettighetsbekymringer?

5.3.3 Samarbeid med FN

David Ugolor som leder kampanjen ”Publish What You Pay” i Nigeria (Simonsen 2006, 65), hevder at oljeselskap nyter godt av at stater som Angola og Nigeria er korrupte. Det hevdes at oljeselskap ikke er særlig ivrig etter å få slutt på korrupsjonen og få til et praktiserende demokrati. Årsaken til det, er at oljeselskap drar fordeler av å betale til korrupte ledere som da støtter det oljeselskapene gjør, til tross for protester fra lokalbefolkningen mot oljeselskapenes aktiviteter. Det kan være billigere for oljeselskapene å betale statens ledere for å se gjennom fingrene på enkelte aktiviteter fremfor å handle etter reglene og retningslinjene som gis av staten eller det internasjonale samfunnet. På den andre siden kan man tenke seg at dette er kortsiktig tenkning, og at bedriftene vil være tjent med at stater er demokratiske på lang sikt. Det har i de senere årene vært foreslått, og arbeidet mot å få til, et konstruktivt samarbeid hvor man ønsker en overenskomst mellom FN og bedrifter (Eide et al. 2000, 38). Som begrunnelse for at bedrifter skal bli med på et slikt samarbeid, trekkes det frem at korrupte og undertrykkende stater også vil være en trussel for internasjonale bedrifter. Altså argumenteres

⁴⁷ http://www.wwf.no/om_wwf/dette_jobber_med/klima/nyheter/?19160 25. september 2008

det med at bedriftene vil oppnå fordeler ved å få slutt på korrupsjon og undertrykkelse. StatoilHydro vil være tjent med å samarbeide med FN i forhold til å styrke demokratiet i oljelandene de opererer i. Å investere i land med undertrykkende regjeringer ved å inngå avtaler, betale skatter og hente ut oljeressurser, oppfatter jeg som umoralsk og kortsiktig tenkning.

5.4 Praktisere og proklamere

5.4.1 Innrømme feil

Ut i fra StatoilHydros rapporter som omhandler menneskerettighetene, ser det ut som om de er en ideell bedrift. Det er ikke rapportert noen tilfeller av diskriminering, ingen har følt seg truet mot å organisere seg, det er ikke identifisert noen risiko for barne- og/eller tvangsarbeid, og heller ikke for brudd på urbefolknings rettigheter. Det er ikke noe som tyder på at noen av deres ansatte eller deres virksomhet forårsaker noen brudd på menneskerettighetene⁴⁸.

I forhold til at det ikke er rapportert et eneste tilfelle hvor noen har følt seg diskriminert eller noen andre former for brudd på menneskerettighetene i virksomheten (som tidligere nevnt har 29 500 ansatte og opererer i 40 ulike land), kan man enten tolke dette som at selskapet virkelig opererer med nulltoleranse for menneskerettighetsbrudd og klarer å gjennomføre dette hundre prosent i praksis, eller man blir mistenksom og tror ikke det man leser. Jeg stiller meg kritisk til at det er mulig å ikke gjøre noen feil blant alle de ansatte i dette store selskapet. Kan dette stemme? Eller sier de bare det som er positivt og utelater det negative og feilgrepene? Når vi leser at ”det er i 2007 ikke rapportert om noen alvorlige tilfeller av diskriminering til StatoilHydros anonyme etikkhjelpelinje, fagforening eller personalavdeling” kan man lure på hvorfor det ikke er kommet inn noen slike rapporteringer⁴⁹. Har det ikke forekommet noen slike tilfeller? Eller er det ingen av de rapporteringene som er blitt definert som ”alvorlige tilfeller”? En siste mulig forklaring kan være at man rett og slett ikke har fått til en fungerende rapportering i praksis.

⁴⁸<http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/DisciplineGate/Pages/GRIIndexHumanRights.aspx>. 16. september 2008.

⁴⁹<http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/DisciplineGate/Pages/GRIIndexHumanRights.aspx>. 16. september 2008.

StatoilHydro kunne med fordel ha skrevet om de feilene de gjør i tillegg til alt det de gjør rett. På den måten kan oljeselskapet oppnå styrket tillit heller enn mistillit. Dersom bedrifter innrømmer feil og er åpne om feilene de gjør, vil de ikke bli dømt, men akseptert som feil som de kan lære av og som kan føre til forbedringer (Eide et al. 2000, 18-19). Ingen bedrifter kan være perfekte og unngå alle feil i en hver situasjon, men alle kan ha dette som mål. Bedrifter består av mennesker, og mennesker er ikke perfekte. Dersom bedrifter slik som StatoilHydro åpent innrømmer feil og mangler samtidig som de viser til forbedring og at de lærer av feilene som blir gjort, kan dette skape tillit og tro på at teori og praksis stemmer overens.

5.4.2 Påvirkningsmulighet

En annen måte StatoilHydro kan være med å fremme menneskerettighetene og respekten for disse på, er ved å følge reglene de har skrevet, og være villige til å proklamere og praktisere dem. Dette er viktig for alle bedrifter i følge Eide et al. (2000, 18). StatoilHydro har som sagt satt opp retningslinjer og standarder som skal følges (3.2), men er de like gode til å proklamere og praktisere disse også i de landene hvor de opererer, og som de er i forhandlinger med?

Til tross for at kritikerne oppfatter StatoilHydro som et selskap med mye makt og stor innflytelse som de kan og bør benytte til å fremme menneskerettighetene, mener Godal at deres ”armslag” begrenses i for eksempel Angola. Dette begrunnes med at de ikke er operatør på noen oljeblokk i landet. Jo større produksjonen deres er, desto mer brukes på sosiale prosjekt. På den andre siden har vi allerede sett (3.3.1; 3.3.4) at Angola er det landet utenfor Norge hvor det norske oljeselskapet produserer mest olje og altså er det viktigste satsningsområdet deres. Videre mener Godal spørsmålet man må stille seg er om ”det krigsslitte folket kan absorbere mer utvikling i et hurtigere tempo” heller enn ”bidrar oljeselskapene for lite?” (2006, 75-76). Da kan vi undre oss over Rasmussens uttalelser (3.3.4) om angolanernes vilje og dyktige forretningsfolk som vet hvordan de kan få mest mulig ut av oljeindustrien. I følge angolaneren Ana Santana (2006, 81-89) får jeg heller ikke inntrykk av at Angolas befolkning opplever en utvikling som de ikke er i stand til å absorbere. Godal poengterer at StatoilHydro må forholde seg til petroleumsløven og de avtalene som er inngått mellom myndighetene og industrien. Dette kan jeg si meg enig i, men samtidig er det nettopp når slike avtaler med myndighetene inngås at oljeselskapet har mulighet til å påvirke til å fremme menneskerettighetene. Philippe Le Billion som tar for seg oljeindustrien i

Angola, kommer frem til at bedrifter i landet må ta en aktiv rolle og utvide deres ansvar til å fremme fredsskapende initiativer og oppnå offentlig finansiell gjennomsiktighet (Eide et al. 2000, 115-132). På den måten kan oljeselskap som StatoilHydro være med å fremme menneskerettighetene og respekten for disse.

5.4.3 Lik praksis

Når det gjelder kritikken StatoilHydro møter angående ulik praksis i Angola og Nigeria i forhold til Norge (4.3), kan StatoilHydro med fordel arbeide mot å operere med samme krav i alle landene de er til stede i. Når StatoilHydro opererer i land med utfordringer i forhold til korrupsjon, manglende åpenhet og en svak regjering, vil det være spesielt viktig å ha faste regler som de forholder seg til og er nøye med å følge. I tilfeller der staten svikter i forhold til å sette gode standarder og krav til bedriftene, er det viktig at bedriftene selv er opptatt av å oppfylle de samme standardene som de opererer med i for eksempel Norge, og ikke utnytte den svake regjeringen og manglende krav. Ut i fra StatoilHydro-boken og verdiene og standardene det norske oljeselskapet har utarbeidet, ser det ut til at hensikten deres er å stille like krav i virksomheten enten det er snakk om Angola, Norge eller Venezuela. Når kritikerne ikke oppfatter at dette er praksisen til oljeselskapet, bør oljeselskapet fokusere på å oppnå lik praksis i alle landene hvor de opererer.

Det ser ut til at StatoilHydro allerede er på god vei her. Selv om selskapet er blitt kritisert for ulik praksis og manglende krav, har de også gjort noe for å sikre like spilleregler i arbeidet deres uansett land. Et eksempel er Global Compact prinsippene som de har godtatt som gjeldende regler som bør følges, og gjort forpliktende i Nigeria (3.4.5). Videre blir det da viktig at det norske oljeselskapet holder det de har satt seg som mål, nemlig å arbeide for at disse prinsippene også blir forpliktende regler i andre land i Vest-Afrika. Dette målet kan med fordel utvides til ikke å bare gjelde Vest-Afrika, men samtlige land hvor StatoilHydro opererer, spesielt i landene med en svak regjering som stiller få krav.

5.5 Utviklingsprosjekt

5.5.1 Erfaringer

Kolstad et al (2008) har i sin rapport undersøkt blant annet StatoilHydro i forhold til de sosiale prosjektene som inngår i samfunnsansvaret deres. De kommer frem til at norske bedrifter (som bedrifter fra andre land) er dårlige på utviklingsarbeid. Altså er det

forbedringspotensialet her, og noe bør gjøres – men hva? For det første oppfatter jeg Dahl sitt forslag som godt. Det å gi støtten til bistandsorganisasjoner som arbeider mot korrupsjon og for økonomisk utvikling kan føre til gode prosjekt. Som sagt (5.1) har vi ulike roller i samfunnet. StatoilHydro har spesialisert seg på å lete etter og utvinne oljeressurser, mens bistandsorganisasjoner har kompetanse innen utviklingsprosjekt. Ved å støtte bistandsarbeid som allerede er satt i gang, unngår man å gjøre de samme feilene og gå igjennom den samme prosessen for å oppnå gode prosjekt som andre har erfaring med. På den måten kan oljeselskapet benytte seg av den kompetansen som allerede er utviklet på området.

For det andre kan oljeselskap (og de andre aktørene) inkludere utveksling av informasjon i sitt samarbeid, slik som Kolstad et. al (2008) nevner. Oljeselskap kan kurse sine ansatte i hvordan bistandsarbeid best kan drives. På samme måte som oljeselskap kan legge til rette for kunnskaps- og erfaringsoverføring når det gjelder oljeutvinning til befolkningen i andre land, kan organisasjoner og institusjoner som er gode på bistandsarbeid dele sin kunnskap med oljeselskapene.

5.5.2 Koordinering

Ved å samarbeide med vertslandet, kan også oljeselskapenes sosiale prosjekt bedres. I stedet for å velge ut tilfeldige prosjekt som oljeselskapet støtter, kan de støtte prosjekt som er i samsvar med landets egne målsettinger. Slike prosjekt kan være infrastruktur som bygging av veier, utdanningsinstitusjoner, helsevesen og lignende. Effekten av prosjektene kan da øke ved at man arbeider mot et felles mål. På den måten kan man også unngå bortkastede prosjekter som for eksempel da det ble bygget to parallelle veier i Nigeria av henholdsvis et oljeselskap og Niger Delta Development Commission. Kolstad et al sier seg enig med Newell og Frynas i at det største bidraget fra oljeselskapet gjennom samfunnsansvar, er å koordinere sine prosjekt med myndighetenes utviklingspolitikk (Kolstad et al 2008, 9).

5.5.3 Evaluering

I tillegg til dette bør også oljeselskapets sosiale prosjekt evalueres bedre. Det kan i følge Koldstad et al (2008) gjøres ved at oljeselskap stiller større krav til vurdering og evaluering av prosjekter. For å kunne vite om de sosiale prosjektene fungerer etter sin hensikt og har den ønskede effekten, bør oljeselskapene sørge for at de mottar evalueringer som viser hvilken effekt og verdi disse prosjektene har, hvem de påvirker og hvordan de påvirker. StatoilHydro har erfaring med å evaluere prosjekt innen oljevirkosomheten. Derfor har de sannsynligvis

kunnskap om, og vet hvor viktig det er å evaluere prosjekt, og utvikle skjema og rutiner for å få til en slik evaluering. Når man får til en gjennomførbar evaluering, har man mulighet for å kunne vurdere om prosjektene bør fortsette, om de bør forbedres og eventuelt hvordan. Altså bør StatoilHydro med fordel satse på å utvikle et system for å evaluere alle sosiale prosjekt de støtter og igangsetter, og lage en prosedyre for å vurdere disse prosjektene.

5.6 Flere forslag til forbedringer

5.6.1 Nigerdeltaet

Ut i fra erfaringene fra Nigerdeltaet bør StatoilHydro ta lærdom og ikke la virksomheten deres fortsette å ødelegge livsgrunnlaget til lokalbefolkningen. Frynas kommer med forslag til hva oljeselskap bør gjøre for å forbedre situasjonen i Nigeria. Han mener oljeselskapene bør inkorporere menneskerettighetene i sin virksomhet, redusere antall oljesøl og få i gang en større konsultasjon med lokalbefolkningen (Frynas og Pegg 2003, 111). Dette er forslag som er viktige i oljevirkosmheten generelt (ikke bare i forhold til Nigeria). Når det gjelder det første forslaget, er StatoilHydro på god vei som vi så i kapittel 3.0. StatoilHydro har kommet langt i teorien – altså med å utarbeide retningslinjer for å ivareta menneskerettighetene og uttalelser om nulltoleranse mot menneskerettighetsbrudd. Men det å inkorporere menneskerettighetene i praksis, er noe annet, og som tar lengre tid. Ansvar for menneskerettighetene kan også omfatte flere enn det gjør nå. Foreløpig gjelder det først og fremst ivaretagelse i forhold til ansatte, og ikke hva lokalbefolkningen i vertssamfunnet blir utsatt for i forhold til staten.

Det andre poenget til Frynas er oljesøl. Ved å redusere disse, kan det som nevnt (4.2) fremme menneskerettigheter i forhold til helse, levestandard og arbeid. Til tross for at StatoilHydro profilerer miljøhensyn som noe de tar på alvor (og har gjort lenge), er det samtidig et større potensial til forbedringer. Ut i fra statistikken i Bærekraftsrapporten ser vi at antall oljesøl i 2006 var på under 200 m³, mens det året etter økte til 4989 m³ (2007, 42). (Hva denne økningen skyldes, kommer ikke frem i rapporten.) Ut i fra denne statistikken ser vi at selskapet med fordel kan igangsette tiltak for å redusere antall oljesøl.

Det å informere og konsultere med lokalbefolkningen før oljeselskapet igangsetter både oljevirkosmhet i området og sosiale prosjekt, tror jeg kan være til fordel for selskapet. Dersom lokalbefolkningen opplever at de blir hørt, kan det føre til større forståelse og velvilje hos

dem. På den måten kan oljeselskapet bli klar over bekymringer til lokalbefolkningen, konsekvenser av oljevirkosomheten og mulighet til å ivareta lokalbefolkningens interesser og ønsker. Ved å ha en aktiv dialog og samarbeid med lokalbefolkningen, kan oljeselskap unngå negative konfrontasjoner og protester senere. Videre vil det være viktig å ta lokalbefolkningens eventuelle bekymringer på alvor. Hvis det som blir sagt ikke blir fulgt senere i prosessen, kan det føre til protester og voldelige konflikter dersom lokalsamfunnet føler seg lurt og skuffet over det som er blitt lovet. Slik som Akassa-prosjektet er et eksempel på, er blant annet stor grad av konsultasjon med lokalbefolkningen også viktig når det gjelder å få til gode sosiale prosjekt.

5.6.2 Angolanisering

Når det gjelder Angola, kommer Birkelund med flere forslag til hva oljeselskap kan gjøre for å bedre situasjonen for befolkningen i landet. Hun nevner angolanisering, bruk av lokale leverandører og underleverandører, benytte angolansk arbeidskraft, stimulere angolansk økonomi, gi opplæring og bedre omfordelingen ved å opprette et fond som oljeselskapene setter inn penger på årlig (Birkelund 2006, 72). Dette er noe som kan gjøres i andre land også, ikke bare i Angola. StatoilHydro kan være med å bidra til at oljeressursene stimulerer økonomien i oljeland hvor de opererer ved å ansette flest mulig lokale på lang sikt. Et problem for å gjennomføre dette, er at det har vært få lokale med den nødvendige kunnskapen. Dette kan være en årsak til kritikken StatoilHydro møter i forhold til få lokalt ansatte i Nigeria, og at de lokalt ansette ikke er lokale men nigerianske (4.2.3). I tillegg har vi sett at oppstrømsolje krever få arbeidsplasser. Noe av det samme problemet møter oljeselskapet i forbindelse med krav fra angolanske myndigheter om å benytte seg av lokale leverandører og underleverandører.

En løsning for å kunne ansette lokale i oljevirkosomheten og benytte lokale leverandører, er å støtte utdanning, gi opplæring og bidra til erfaringsoverføring. StatoilHydro har både kunnskapen, erfaringene og teknologien som skal til for å kunne få til dette. På den måten kan de bidra til at lokalbefolkningen får del i kunnskapen og teknologien som er utviklet, og altså fremme menneskerettighetene istedenfor å bryte dem (2.1.3). Videre kan dette føre til utvikling av faglig kompetente ansatte og mulighet for utvikling av leverandørvirkosomheten. Som vi har sett, har StatoilHydro vært i Angola og Nigeria over en lang periode, og har langsiktige planer i disse landene. Altså har de mulighet til å gi utdanning til lokale som da kan få arbeid i oljevirkosomheten og på den måten bidra til økonomisk utvikling i landet.

Ryggvik sitt forslag om at StatoilHydro heller bør innta en teknologisk assistentrolle er et annet forslag som jeg oppfatter som det beste alternativet i forhold til å få til en positiv utvikling i fattige oljeland, men som jeg ser på som lite realistisk at StatoilHydro vil gjennomføre.

5.6.3 Oljefond

Forslaget om å opprette et fond som oljeselskapet årlig setter inn en pengesum på, er også en måte oljeselskapet kan bidra til utvikling for fattige land hvor regjeringen ikke selv oppretter oljefond. I Fellestrådets Afrikaårbok 2007 kommer både Birkelund og Santana frem til at en av løsningene på ressursforbannelsen i Angola er opprettelse av oljefond. Santana setter det å opprette et nasjonalt oljefond som et prioritert mål for å forandre situasjonen i Angola, og hun mener at Angola kan lære noe av både oljelandene Tsjad og Norge. Begge disse landene har opprettet et oljefond, men Tsjad mener Santana er et eksempel på hvordan Angola ikke bør gjøre det, og Norge et eksempel til etterfølgelse. I Tsjad fikk man ikke gjennomført opprettelsen av oljefondet som planlagt, fordi dette ble avskaffet ikke lenge etter at det var blitt dannet. I Norge har opprettelsen av oljefondet fungert i følge Santana, og Angola bør gjøre det samme. Ved å opprette et oljefond, kan godene som oljeinntektene skaper, bli et felles eie. Slik kan man også sikre seg at kommende generasjoner vil få glede av oljeressursene. I tillegg transformerer et slikt fond oljedollar til verdipapir som igjen beskytter mot skattesjokk (Santana 2006, 86-88).

Selv om det norske oljefondet kan sies å ha vært en vellykket investering, vil det ikke nødvendigvis føre til de samme positive resultatene i Angola. Slik Sigrid Russwurm, som arbeider for "Olje for utvikling" i Norad, nevnte på Globalt Forum hos Petrad (15. april 2009), kan ikke den norske modellen eksporteres til andre oljeland. Angola og Norge er to forskjellige land både når det gjelder geografi, økonomi, kultur og politikk. I Norge er de fleste sysselsatt og nyter godene av et godt utviklet velferdssystem. Også da oljefondet i ble etablert i 1990, nøyte befolkningen i Norge disse godene. Når det gjelder Angola, er ikke dette tilfellet. Det vil da, som Paul Collier påpeker, kunne stilles spørsmål ved om man bør etablere et oljefond når befolkningen så sårt trenger oljeinntektene til å bygge opp landet. Et annet argument Collier nevner mot å opprette oljefond, er muligheten for at korrupte ledere i landet senere vil ta pengene i oljefondet til egen vinning (eller slik som regjeringen i Tsjad kuttet oljefondet fordi de ønsket å øke utgiftene til militæret). Santana mener derimot at siden oljen er en ikke-fornybar ressurs, er det både etisk, moralsk og økonomisk lurt å sikre de

kommende generasjonenes økonomi ved å investere deler av oljeinntektene i et oljefond. Det vil være viktig å skape balanse mellom det å sikre velferden til både nåtidens befolkning og fremtidige generasjoner. For å få til dette, mener Santana at man trenger gjennomskiktighet og ansvarliggjøring av regjeringen. Et av kriteriene for å oppnå en positiv effekt av å opprette et oljefond må være å i tillegg sikre åpenhet og innsyn i økonomien (Santana 2006, 81-88).

Jeg vil si meg enig med Santana i at opprettelsen av et oljefond vil være økonomisk lønnsomt og etisk rett i Angola. Samtidig er jeg enig med Collier om at det viktigste vil være å få til en bedre omfordeling av oljepengene. Først bør det å bygge opp landet prioriteres ved å satse på blant annet utdanningen, flere ressurser enn olje og diamanter og sysselsette befolkningen. I begynnelsen kan det opprettes et oljefond hvor en liten prosentandel av oljeinntektene investeres, for så å øke denne prosentandelen etter hvert som levestandarden øker. Angola tjener som nevnt store summer på oljeressursene (3.3), og dersom man får til en bedre omfordeling av disse inntektene vil det sannsynligvis også være mulighet for å opprette et oljefond samtidig som den nåværende levestandarden heves betydelig.

Birkelund kommer frem til at oljeselskap ikke har bidratt noe i forhold til å bedre omfordelingen av ressurser i Angola – verken når det gjelder å legge press på regjeringen i forhold til omfordeling av oljeinntekter, eller i forhold til opprettelse av oljefond. Oljeselskap har i følge henne lite å vise til når det gjelder dette, og det til tross for at de på denne måten kunne bidratt til å påvirke samfunnsutviklingen i Angola (Birkelund 2006, 72). Når ikke regjeringen i Angola tar initiativ til å opprette et oljefond, kunne oljeselskapene ha gått sammen om å opprette et slikt. En andel av pengene StatoilHydro bruker på samfunnsansvar i Angola, kunne ha bidratt til opprettelse av et slikt fond. Ryggvik påpeker StatoilHydros spesielle ansvar i forhold til deres historie som den norske stat sitt oljeselskap. Etableringen av oljefondet i Norge har ført til enorme beløp, og vært med å skape velstanden i Norge (Ryggvik 2006, 39).

6.0 Konklusjon

Verdenserklæringen om menneskerettighetene ble vedtatt i 1948, og siden har FN utarbeidet ulike konvensjoner som gir alle mennesker, og spesielt utsatte grupper, rettigheter som staten skal beskytte. Etter hvert som globaliseringen har ført til at internasjonale bedrifter har fått stor makt på bekostning av statene, har det dukket opp ideer om at bedrifter bør ha et ansvar for å ivareta og fremme menneskerettighetene. Miljø har lenge vært noe man har sett på som bedrifters ansvar, men menneskerettighetsorganisasjonene har kommet senere på banen enn miljøorganisasjonene. På midten av 1990-tallet lanserte Elkington begrepet "People-Planet-Profit" som utgjør den tredelte bunnlinje. Det at bedrifter har et samfunnsansvar er det etter hvert blitt bred enighet om, og det begrunnes både med etiske og forretningsmessige argument, i tillegg som det kan begrunnes ut i fra menneskerettighetene.

StatoilHydro er et internasjonalt, integrert energiselskap med hovedfokus på oppstrøms olje- og gassvirksomhet. Det norske oljeselskapet sier at de ikke aksepterer menneskerettighetsbrudd i sin virksomhet, og har utarbeidet etiske retningslinjer som deres ansatte skal forholde seg til. Til tross for at StatoilHydro var tidlig ute med å ta ansvar i forhold til andre oljeselskap, blir de møtt med kritikk fra flere hold – både fra forskere, sivilbefolkningen, media og miljø- og menneskerettighetsorganisasjoner. Kritikken omfatter manglende samfunnsansvar: miljøet forurenses og menneskerettighetene brytes indirekte som følge av deres virksomhet. Kritikerne hevder at StatoilHydro bør ta et større ansvar og prioritere miljø- og menneskerettighetene i større grad.

Jeg oppfatter StatoilHydro som et seriøst selskap som er kommet et godt stykke på vei i forhold til å ta samfunnsansvar og ivareta menneskerettighetene. Oljeselskapet bidrar positivt med støtte til sosiale prosjekt, og bruker en del penger på samfunnsansvar. Allikevel har de fremdeles en vei å gå. Land som Angola og Nigeria ville sannsynligvis fått mer utbytte av sine oljeressurser dersom StatoilHydro hadde inntatt en assistentrolle fremfor å være investor og produsent. Jeg tror dessverre det er lite realistisk at det norske selskapet vil innta en slik rolle, og da finnes det flere forslag til løsninger på hvordan StatoilHydro kan være med å fremme menneskerettighetene i større grad enn det de allerede gjør. De kan la fokuset på menneskerettighetene omfatte et bredere spekter ved å gjelde lokalbefolkningen og staten de opererer i, i tillegg til sine ansatte. Når de går inn i forhandlinger med regjeringer, kan de

forhåpentligvis bli tydeligere på hvilke krav de setter i forhold til å ivareta menneskerettighetene, åpenhet, offentliggjøring og gjennomsiktighet. Oljeselskapet bør også unngå samarbeid med undertrykkende regjeringer.

I landene StatoilHydro opererer, bør de satse på utdanning, erfaringsoverføring og kompetansebygging for på den måten å bidra til at lokalt ansatte og lokale leverandører og underleverandører kan benyttes og bidra til økonomisk utvikling i landet. Når det gjelder sosiale prosjekt, bør de samarbeide både med bistandsorganisasjoner som har kompetanse innen dette feltet og regjeringen sine mål i forhold til utvikling. De sosiale prosjektene kan med fordel forberedes og evalueres i større grad. I tillegg er det viktig å konsultere lokalbefolkningen og lytte til hva de har å si før både oljeleting og –utvinning og sosiale prosjekt igangsettes. StatoilHydro kan ta lærdom av kritikken de har møtt i forhold til konfliktene i Nigerdeltaet ved blant annet å sørge for at oljevirkomheten ikke ødelegger livsgrunlaget eller miljøet hvor de opererer.

StatoilHydro sine verdier er modig, åpen, tett på og omtenksom. Det norske oljeselskapet kan være modigere ved å tørre å sette krav om, og prioritere, menneskerettighetene. Ved å være åpne om feil og mangler i tillegg til positive resultater og det de gjør bra, tror jeg de kan oppnå større tillit og respekt. Ved å opprette tett kontakt med lokalbefolkningen og ha en god dialog hvor de lytter og er oppmerksomme på konsekvenser for lokalsamfunnet av oljevirkomheten, kan de også oppnå tillit. Å være omtenksom er viktig for å fremme menneskerettighetene og ikke la veien frem til profitt være kritisierbar. StatoilHydro bør være opptatt av å finne en god vei til målet og skape en god balanse mellom ivaretakelse og fremming av menneskerettighetene og profitt. StatoilHydro gjør allerede noe for å fremme menneskerettighetene, men samtidig ser jeg muligheter for forbedringer.

En av utfordringene med denne oppgaven har vært at dette er en relativt ny problemstilling – noe som gjør at det er begrenset med litteratur innen emnet. Men det kommer stadig nye bøker, artikler og forskningsrapporter som omhandler dette temaet. Det er spennende å følge med i utviklingen når det gjelder hvordan man ser på, og forstår, samfunnsansvaret til bedrifter, og menneskerettighetene som en viktig del av dette. Det har vært interessant å arbeide med denne typen problemstilling hvor jeg hadde forkunnskaper om menneskerettighetene, men hvor oljeselskapenes virksomhet og samfunnsansvar stort sett var nytt for meg. Dersom jeg skulle ha arbeidet videre med dette temaet, ville jeg for eksempel ha

undersøkt mer av hvordan praktiseringen av de etiske retningslinjene er, ved å utføre feltarbeid i for eksempel Angola og Nigeria. Jeg kunne ha sett nærmere på forholdet mellom StatoilHydro og Staten – for eksempel hvordan ”Olje for utvikling” fungerer?

7.0 Litteraturliste

- Addo, Michael K. (red). 1999. *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*. The Hague: Kluwer Law International.
- Aftenposten. 2006. "Oljefeber i Aserbajdsjan." Tilgjengelig på www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1300135.ece. 10. juni 2008.
- Aftenposten. 2007. "Olje mot utvikling." Tilgjengelig på <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2119996.ece>. 22. september 2009.
- Amadi, Stella et al. 2006. *Statoil in Nigeria. Transparency and local content*. <http://www.framtiden.no/200604261952/rapporter/etikk-og-naringsliv/statoil-med-andre-regler-i-nigeria.html>. 29. september 2008.
- Amnesty International. 2002. "Amina Lawal-saken er for politisk for Statoil." Tilgjengelig på <http://amnesty.no/web.nsf/pages/326324AF4FB8F8CAC1256C22003CA782>. 29. september 2008.
- Aweto, Albert O. 2006. "Nigerdeltaet i flammer." Side 94-109 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Barbosa da Silva, António og Marie Ljungquist. 2003. *Vårdetik för ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Bassey, Nnimmo. 2006. "Forord: Et oljet kappløp." Side 8-11 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Berge, Magnus. 2006. "Angola." Side 210-211 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Bergem, Knut V. et al. (red). 2004. *Menneskerettigheter. En innføring*. Oslo: Humanist forlag.
- Birkelund, Ingrid. 2006. "Bedriftenes ansvar." Side 70-73 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Brysk, Allison (red). 2002. *Globalization and Human Rights*. California: University of California Press.
- Bærekraftrapport. Papirrapport. 2007. "Mot nord. Bærekraftig utvikling 2007" Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/Downloads/Papirrapport.pdf>. 27. januar 2009.
- Carson, Siri Granum og Norunn Kosberg. 2003. *Etisk forretning. Bedriftens samfunnsansvar*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

- Djursø, Helene Tølbøll og Peter Neergaard (red). 2006. *Social ansvarlighed. Fra idealisme til forretningsprinsipp*. Århus: Academica.
- Eide, Asbjørn et. al (red). 2000. *Human Rights and the Oil Industry*. Antwerpen: Intersentia.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1998. *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget AS 2. utgave.
- Fellesrådets Afrikaårbok 2007. 2006. *Oljespill. Jakten på Afrikas svarte gull*. Fellesrådet for Oslo: Afrika og Solidaritet forlag.
- Frynas, Jędrzej George og Scott Pegg (red). 2003. *Transnational Corporations and Human Rights*. Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- Godal, Odd. 2006. "Statoils ansvar." Side 74-77 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Hagen, Morten. 2006. "Nigeria." Side 286-288 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Hjorth, Lillian og Vigdis Hjorth. 2002. *Lesebok for levende. Tekster tanker harde fatka*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Human Rights Watch. 1999. "Oil Companies Complicit in Nigerian Abuses." Tilgjengelig på <http://hrw.org/english/docs/1999/02/23/nigeri804.htm> 29. september 2008
- Høstmælingen, Njål. 2005. *Hva er menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høstmælingen, Njål. 2004. *Internasjonale menneskerettigheter. Konvensjons- og lovsamling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høstmælingen, Njål. 2003. *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Iversen, Geir-Henning og Thomas Johansen. 2007. *Corporate Social Responsibility*. Universitetet i Tromsø. <http://hdl.handle.net/10037/1021>. 30. september 2008.
- Kolstad, Ivar et al. 2008. *Hvordan gjøre gode ting bedre? Norske bedrifters CSR aktiviteter i utviklingsland*. Tilgjengelig på <http://www.cmi.no/publications/publication/?3036=hvordan-gjore-gode-ting-bedre>
- Kolstad, Ivar. 2007. *Human Rights and Assigned Duties: Implications for Corporations*. Tilgjengelig på <http://www.cmi.no/publications/publication/?2814=human-rights-and-assigned-duties>
- Kolstad, Ivar. 2006. *Why Firms should not always Maximize Profits*. Tilgjengelig på <http://www.cmi.no/publications/publication/?2783=why-firms-should-not-always-maximize-profits>
- Kroglund, Nina Drolsum og Olav André Manum. 2006. "Makt og motstand." Side 164-169 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.

- Noreng, Øystein. 2008. "Statoil som internasjonal aktør," *Samtiden nr 2*, 31-38.
- Næringslivets hovedorganisasjon. 1997. "Bedrifiers forhold til menneskerettighetene. Sjekkliste for bedrifter som satser internasjonalt." Næringslivets Forlag A/S. Tilgjengelig på http://www.nho.no/getfile.php/filer%20og%20vedlegg/13029sjekkliste_menneskerettigheter.pdf. 9. juli 2008.
- Næringslivets hovedorganisasjon. 2002. "Etske retningslinjer." Tilgjengelig på <http://www.nho.no/article.php?articleID=2196&categoryID=93>. 9. juli 2008.
- Obi, Cyril I. 2006. "Global sikkerhet." Side 28-33 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Petromagasinet 29. januar 2008. Tilgjengelig på http://www.petro.no/modules/module_123/proxy.asp?I=9101&C=120&D=2. 30. september 2008.
- Ryggvik, Helge. 2006. "Et spesielt ansvar." Side 34-45 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Sandnes, Cathrine og Bent Sofu Tranøy. 2008. "Intervju med helge Lund," *Samtiden nr 2*, 40-53.
- Santana, Ana. 2006. "Angolas mulighet." Side 70-73 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Simonsen, Anne Hege. 2008. "Det norske oljeeventyret," *Samtiden nr 2*, 66-75.
- Simonsen, Anne Hege. 2006. "Best i klassen?" Side 64-69 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- StatoilHydro. 2008. "Akassa-modellen." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/Society/CountryCases/Nigeria/Pages/AkassaModel.aspx>. 16. mai 2009.
- StatoilHydro. "Global Compact i Nigeria." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Niger/Pages/GlobalCompact.aspx>. 16. mai 2009.
- StatoilHydro. 2008. "Integritet og samfunnsansvar." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/OurOperations/Procurement/HowToBecomeASupplier/Pages/IntegrityAndSocialResponsibility.aspx>. 16. mai 2009.
- StatoilHydro. "Nigeria." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/aboutstatoilhydro/worldwide/niger/pages/default.aspx>. 16. mai 2009.
- StatoilHydro. "Utbygging på dypt vann." Tilgjengelig på

- <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Niger/Pages/NigeriaAgbami.aspx>. 16. mai 2009
- StatoilHydro. "Angola." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/environmentsociety/sustainability/2007/Society/CountryCases/Angola/Pages/default.aspx>. og <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/Worldwide/Angola/Pages/default.aspx>. 27. januar 2009.
- StatoilHydro. 2009. "En annen virkelighet." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/angolaworker.aspx>. 27. januar 2009.
- StatoilHydro. 2008. "Konsernsjefens forord." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/AboutReport/Pages/WhatIsSustainability.aspx>. 27. januar 2009.
- StatoilHydro. 2007. "Kort om StatoilHydro" Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/StatoilHydroInBrief/Pages/default.aspx>. 27. januar 2009.
- StatoilHydro. 2009. "La det strømme." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Angola/Pages/countrypresident.aspx>. 27. januar 2009.
- StatoilHydro. 2007. "Global Compacts prinsipper i avtaler." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/RelevantTopics/Pages/GlobalCompactPrinciplesInNigerianAgreement.aspx>. 16. september 2009.
- StatoilHydro. 2008. "Menneskerettigheter og arbeidslivsstandarder." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/Society/Pages/HumanRights.aspx>. 16. september 2008.
- StatoilHydro. 2007. "Menneskerettigheter". Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/EnvironmentSociety/Sustainability/2007/DisciplineGate/Pages/GRIIndexHumanRights.aspx>. 16. september 2008.
- StatoilHydro. "Etiske retningslinjer for adferd." Tilgjengelig på <http://www.statoilhydro.com/no/AboutStatoilHydro/EthicsValues/Downloads/Etikk%20Retningslinjer.pdf>. 9. juli 2008.
- Sæbø, Maren 2009a. "Et oljeeventyr," *Verdensmagasinet X*, nr 1, 12-19.
- Sæbø, Maren. 2009b. "Uten spilleregler," *Verdensmagasinet X*, nr 1, 20-21.

- Sæbø, Maren. 2006. "Renhet i en skitten bransje." Side 142-145 i *Fellesrådets Afrikaårbok 2007*. Oslo: Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag.
- Tomuschat, Christian. 2003. *Human Rights. Between Idealism and Realism*. Oxford: Oxford University Press.
- Utenriksdepartementet. 2006/2007. St.prp nr. 1.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stprp/20062007/Stprp-nr-1-2006-2007-/11.html?id=298580>. 16. mai 2009.
- Vetlesen, Arne Johan. 2008. "Nullsumlogikk og andre narrespill," *Samtiden nr 2*, 54-64.
- Webb, Toby og Meg Carstens. 2008. *Case three: Judicial human rights training in Venezuela and Nigeria: The case of Statoil i Corporations, institutions and better governance*. Tilgjengelig på http://www.ethicalcorp.com/resources/downloads/20084163827_ECI%20-%20Corporations,%20Institutions%20and%20Better%20Governance.pdf
- Wiig, Arne og Madalena Ramalho. 2005. *Corporate social responsibility in the Angolan oil industry*. Tilgjengelig på <http://www.cmi.no/publications/publication/?1990=corporate-social-responsibility-in-the-angolan-oil>
- World Wide Fund. 2008. "Forskere og urfolk advarer StatoilHydro mot tjæresand."
Tilgjengelig på http://www.wwf.no/om_wwf/dette_jobber_med/klima/nyheter/?19160